http://www.uyghurpen.org

ئۈزۈلمەس تارىخىي رىشتە

ئۇيغۇر - ھون قەلەمكەشلىرىنىڭ دوناي دەرياسى بويىدا ياڭراتقان دوستلۇق ساداسى

(بۇداپېشتتا ئۆتكۈزۈلگەن 2-نۆۋەتلىك خەلقئارا قەلەمكەشلەر ئۇيغۇر مەركىزىنىڭ يىغىنى توغرىسىدا ئەدەبىي خاتىرىلەر)

ئەزىز ئەيسا

2011-يىلى فېۋرال-مارت. بۇداپېشت – لوندون

"ھونلار - ئۇيغۇرلارنىڭ ئەڭ قەدىمكى چاغدىكى ئەجدادى. ھونلار باشقا ھەممە تۈركىي خەلقلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىدىمۇ ئاساسلىق رول ئوينىغان"

مەرھۇم ئۇيغۇر تارىخچىسى تۇرغۇن ئالماس ئەپەندىنىڭ "ئۇيغۇرلار" ناملىق كىتابىدىن.

مۇقەددىمە:

Hunlarning simowili

ئۇيغۇرنىڭ ھازىرقى زامان مەشھۇر تارىخچىسى، شائىرى ۋە كۈرەش جەڭچىسى مەرھۇم تۇرغۇن ئالماس ئەپەندىنىڭ "ئۇيغۇرلار " قاتارلىق 3 تارىخي كىتابى 1989- يىلى ئۈرۈمچىدە خىتاي نەشرىيات ئورۇنلىرىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن نەشر قىلىنىپ تارقىتىلغاندىن كېيىن ئاتالمىش "شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايون" لوق خىتاي كوممۇنىست پارتىيە كومىتېتى ۋەھۆكۈمىتىنى قاتتىق ئالاقزادە قىلىۋەتكەن ۋە بىر قانچە يىل داۋاملاشقان" تۇرغۇن ئالماسنى تەنقىد قىلىش كۆرۈشى" نى قوزغاشقا سەۋەبچى بولغان "ئۇيغۇرلار "ناملىق بۇ كىتابنىڭ ئۈچىنچى بابىدىكى" ھونلار ۋە ئۇيغۇر " قىسمى مۇنداق باشلىنىدۇ:

" ھونلار - ئۇيغۇرلارنىڭ ئەڭ قەدىمكى چاغدىكى ئەجدادى ھونلار باشقا ھەممە تۈركىي خەلقلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىدىمۇ ئاساسلىق رول ئوينىغان ھونلار تەخمىنەن مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 1500 يىلدىن تارتىپ (ھازىرقى كۈندىن 3500 يىل بۇرۇن) مىلادى 5- ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىغىچە بولغان 2000 يىلنى ئۆز ئىچىگە ئالغان نىھايىتى ئۇزۇن مەزگىلدە، ئاسىيا ۋە ياۋروپا تارىخ سەھنىسىدە ئىنسانىيەت ئەۋلادىنىڭ يادىدىن مەڭگۈ چىقمايدىغان نىھايىتى چوڭ تارىخىي رول ئوينىدى".[1]

دېمەك ئىنسانىيەت تارىخىنىڭ سائەت ستېرىلكىسى 21- ئەسىرنى كۆرسىتىۋاتقان بۇ دەقىقىلەردە تارىختا ئۇيغۇر قاتارلىق باشقا تۈركى ئېتنىك قېرىنداشلىرىدىن ئايرىلىپ ئاسىيا ۋە ياۋروپا قىتئەلىرىدە ئالەمشۇمۇل ئىمپېراتۇرلۇقلارنى قۇرۇپ تاكى بۈگۈنكى كۈنگە قەدەر ئۆزىنىڭ مىللىي مەۋجۇتلۇقىنى، مۇستەقىل دۆلىتىنى ساقلاپ كېلىۋاتقان ۋە دۇنيا تەرىپىدىن تارىختىكى ھونلارنىڭ دۆلىتى دەپ تونۇلغان، ئۆزلىرىنىڭ ئېتنىك مىللەت نامىنى ئىنچىل بۈگۈنكى كۈنگىچە ئون ئۇيغۇر" ئونوگۇر "دەپ ئاتاپ كېلىۋاتقان بۈگۈنكى ۋېنگىرىيە ھونلىرى بىلەن ئۇيغۇرلارنىڭ دوناي دەرياسى بويىدىكى ياۋروپانىڭ ئەڭ گۈزەل شەھەرلىرىنىڭ بىرى بولغان بۇداپېشتتا 2011- يىلى 2- ئاينىڭ 21- كۈنىدىن 24- كۈنىگىچە ئېلىپ بارغان ئۇيغۇر ۋەھون قەلەمكەشلىرىنىڭ تارىخىي ئۇچرىشىشى سىزنى ئۇيغۇرنىڭ تارىخىي ئەجدادى بولغان ھونلارنىڭ تەخمىنەن 3500 يىللار ئىلگىرى بىزدىن ئايرىلغاندىن كېيىنكى ئۆتمۈشلىرى ۋە ئۇلارنىڭ بۈگۈنكى ياۋروپادىكى ئەھۋالىنى بىلىش ئىستىكىڭىزنى قوزغايدۇ ئەلۋەتتە !

ھونلار تەخمىنەن مىلادى 350- يىللاردىن باشلاپ غەربكە كۆچۈشكە باشلىغان .خەرىتىدە ھونلارنىڭ غەربكە كۆچۈش يوللىرى ۋە كۆچۈش ۋاقىتلىرى كۆرسىتىلگەن .

مانا بۇ مەقسەت بىلەن ۋېنگرىيىدە ئۆتكۈزۈلگەن خەلقئارا قەلەمكەشلەر ئۇيغۇر مەركىزىنىڭ 2- نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى ھەققىدە تەپسىلىي توختىلىشتىن بۇرۇن ئاۋۋال ئوقۇرمەنلەرگە ۋېنگرىيە ھونلىرىنى بۇگۈنكى ئەۋلادلىرى بىلەن تونۇشتۇرۇپ ئۆتمەكچىمەن.

ئۇيغۇرلارنىڭ تارىخىي ئەجدادى ھونلار توغرىسىدا

ھونلار ئۇيغۇرلارنىڭ ئەڭ قەدىمكى تارىخىي ئەجدادىدۇر ھونلار بۇنىڭدىن تەخمىنەن تۇرت مىڭ يىللار ئىلگىرى ھازىرقى سىبىرىيە ۋە ئۇنىڭ جەنۇبىدىكى كەڭ زىمىنلاردىن تارتىپ خىتاينىڭ سېرىق دەريا ۋە دېڭىزلىرىغىچە، بايقال كۆلىنىڭ شەرقىدىكى كەڭ زىمىنلاردىن تارتىپ ئالتاي -تەڭرىتاغ ۋە ئورال تاغلىرىدىن كاسپىي دېڭىزىغىچە بولغان كەڭ زېمىنلاردا ياشاپ كەلگەن بولسا، كېيىن ھونلار تەخمىنەن مىلادى 350- يىللىرى

غەربكە قاراپ كۆچۈشكە باشلاپ مىلادى 434 - يىلى ئاتىللاھون (406-453) تەرىپىدىن نىھايىتى كۈچلۈك ۋە بۈيۈك بولغان ياۋروپاھون ئىمپېرىيىسىنى قۇرۇپ 5- ئەسىرگە كەلگەندە غەربىي رۇم ئىمپېرىيىسىنى زاۋاللىققا يۈزلەندۈرگەن بولسا، ئاسىياداھون ئەجدادلىرى ياشىغان كەڭ زېمىنلاردا قېرىنداش بولۇپ ياشاپ كەلگەن تۈرك، ئۇيغۇر قاتارلىق تۈركى مىللەتلەر بۇ زېمىنلاردا قايتىدىن باش كۆتۈرۈپ، ھون ئەجدادلىرى قالدۇرغان بوشلۇقنى تولدۇرۇپ دۆلەتلەر ۋە ئىمپراتۇرلۇقلارنى قۇرۇپ ھونلار ياشىغان زېمىنلارغا ۋارىسلىق قىلغان .

Hun atisi Atilla (406–453)

پۈتكۈل ھون قەبىلىلىرى مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 3- ئەسىردە ھون تەڭرىقۇت (مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 209-174 – يىللار) تەرىپىدىن بىرلەشتۈرۈپ ئاسىيا ھون ئىمپېرىيىسىنى قۇرغان ھون ئىمپېرىيىسىنىڭ جەنۇبىي چېگرىسى بولغان خىتاينىڭ چىن سۇلالىسى مىلادى 2 -ئەسىردىن باشلاپ سەددىچىن سېپىلىنى سوقۇشنى باشلىغان بولۇپ بۇ دەل ئاسىيا ھون ئىمپېرىيىسىنىڭ ئەڭ كۈچلەنگەن مەزگىللىرىگە توغرا كېلىدۇ .خىتاي بۇ دەۋرلەردە داۋاملىق تۈردە ھونلارنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن سېپىل سوقۇپ ئۆزىنى قوغدىغان ۋە بۇ سېپىلنى ئۆزىنىڭ چېگرىسى قىلغان .مەرھۇم ئۇيغۇر تارىخ ئالىمى تۇرغۇن ئالماس ئەپەندى بۇ تارىخنى مۇنداق ئىككى كەلىمىلىك شېئىر بىلەن ئىپادە قىلىپ يەكۈنلەيدۇ "ھون بوۋامدىن قورققانلار، سەددىچىننى سوققانلار !"

بەزى تارىخچىلارھون باتۇر تەڭرىقۇتنى ئۇيغۇرلارنىڭ ئەڭ دەسلەپكى ئېغىز ئەدەبىياتىدىكى "ئوغۇزخان" بىلەن بىر كىشى دەپ قارايدۇ .

بۈگۈنكى ۋېنگىرىيەدىكى ھونلار (ۋېنگرىيىلىكلەر) ئۆز دۆلىتىنى Magyar دەپ ئاتايدۇ (ئىنگلىزچە Hungary دەپ ئاتىلىدۇ) ئۆزىنىڭ ئېتنىك كېلىپ چىقىش مەنبەسىنى ياكى

ھونلارنىڭ (Magyarország) دۆلەت بولۇپ شەكىللىنىش ۋە مىللەت نامىنى 7- ئەسىردە تەشكىل قىلىنغان قەبىلىلەر ئىتتىپاقى onogur (ئون ئۇيغۇر) ئىسمىدىن كېلىپ چىققان دەپ قارايدۇ. بۇلغارلارمۇ ئوخشاشلا ئۆزلىرىنىڭ ئېتىنىڭ كېلىپ چىقىشىنى onogur (onoguria -uyghuria - utigur) قەبىلىلىرىدىن دەپ بىلىدۇ.

بۈگۈنكى ۋېنگرىيە

ۋېنگرىيە ھونلىرى ئۇرال تىلى ئائىلىسىنىڭ فىننو- ئۇگرىك (Finno-Ugric) تىل گۇرۇپپىسىدا سۆزلىشىدۇ يەنى بالتىق دېڭىزى بويىدىكى ئېستونىيە ۋە فىنلاندىيە تىللىرىغا يېقىن. دۇنيا بويىچە ھازىرھونلارنىڭ نوپۇسى 14 مىليون ئەتراپىدا بولۇپ، بۇ نوپۇسنىڭ 10 مىليوندىن كۆپرەكى ۋېنگرىيىدە ياشايدۇ، قالغان 4 مىليونى ھونلار ۋېنگرىيىگە قوشنا بولغان رۇمىنىيە، سېربىيە ۋە ئۇكرائىنىيەدە ياشايدۇ.

ۋېنگرىيە ھونلىرى ئورخۇن يېزىقىنى تاكى 11- ئەسىرگىچە يەنى خرىستىئان دىنىنى قوبۇل قىلغانغىچە قوللانغان بولۇپ، 11 ئەسىردىن كېيىن لاتىن يېزىقىنى قوللىنىشقا باشلايدۇ. ۋېنگرىيە بىلەن چېگرىداش بولغان دۆلەتلەردىكى سىزېكەلىس، چساڭو، پالوچ ۋە جاسسىچ قاتارلىق سانى بىرقەدەر ئاز بولغان مىللەتلەرمۇھازىرقى ھونلارنىڭ ئېتنىك مىللەت تەركىبىگە تەۋە دەپ قارىلىدۇ.

بۈگۈنكى كۈنگە قەدەر داۋام قىلغان ۋېنگرىيە دۆلىتى مىلادى 895- يىلى قۇرۇلغان بولۇپ ياۋروپادىكى ئەڭ قەدىمكى دۆلەتلەرنىڭ بىرى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ يەنى ياۋروپادا تۇنجى گېرمان ۋە فرانسۇزلار تەرىپىدىن ۋەردۇن شەرتنامىسى (Treaty of Verdun)[2] ئاساسىدا مىلادى 843- ئانگلو-ساكسون (Anglo-Saxon) دۆلىتى قۇرۇلۇپ 60 يىل كېيىن قۇرۇلغان

قەدىمى دۆلەتتۇر. موڭغۇللار ۋېنگرىيىنى 1241 ۋە 1242- يىللىرى ئىستىلا قىلغان بولۇپ، ئەينى ۋاقىتتىكى موڭغۇل-ھون ئۇرۇشلىرىدا ۋېنگرىيە ئاھالىسىنىڭ تەڭ يېرىمى يەنى تەخمىنەن 2 مىليوندىن كۆپرەك ئاھالىنىڭ ئۇرۇشتا ئۆلگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.
ئوسمان ئىمپېرىيىسى ۋېنگرىيىگە 1526- يىلىدىن 1699- يىلىغىچە ھۆكۈمرانلىق قىلىدۇ. ۋېنگىرىيە 1526- يىلى ئاۋسترىيە بىلەن بىرلىشىپ ياۋروپادىكى ئىككىنچى چوڭ ئىمپېرىيە ئاۋسترىيە - ۋېنگىرىيە ئىمپېرىيىسىنى قۇرىدۇ ۋە بۇ ئىمپېرىيە 1918- يىلى پارتلىغان 1- دۇنيا ئۇرۇشىغىچە داۋام قىلىدۇ. گېرمانىيە ۋە ئىتالىيىنىڭ ۋېنگرىيىگە 1- قېتىملىق دۇنيا ئۇرۇشىدا قولىدىن كەتكەن زېمىنلىرىنى قايتۇرۇپ ئېلىشىنى كاپالەتلىك قىلىشى بىلەن يەنە 2- دۇنيا ئۇرۇشىدا ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرگە قارشى كۈچلەر قاتارىدا ئۇرۇشقا قاتنىشىدۇ. ۋېنگىرىيە 2- قېتىملىق دۇنيا ئۇرۇشىدىمۇ يېڭىلىپ 1945- يىلى 13- فېۋرال سوۋېت ئىتتىپاقىغا شەرتسىز تەسلىم بولىدۇ ۋە 1947- يىلى پارىژ تىنچلىق ئەھدىنامىسىگە ئىمزا قويىدۇ. ئاقىۋەتتە ۋېنگىرىيە 1918- يىلىدىن 1945- يىلىغىچە بولغان 2 قېتىملىق دۇنيا ئۇرۇشىدا زېمىنىنىڭ 72% دىن، ئاھالىسىنىڭ 66% دىن ئايرىلىپ قالىدۇ.

سوۋېت كوممۇنىستلىرى ۋېنگرىيىنى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن تۇنجى قېتىملىق سوۋېت ئىشغالىيىتىگە قارشى 1956- يىلى 23- ئۆكتەبىر ۋېنگىرىيە ئىنقىلابى باشلىنىدۇ ۋە بۇ ئىنقىلاب 1956- يىلى 10- نويابىر سوۋېت ئەسكەرلىرى نامايىشچىلارنى قانلىق باستۇرۇش بىلەن ئاياغلىشىپ، باستۇرۇلۇش داۋامىدا يۈزبەرگەن قانلىق توقۇنۇشتا 2500 دىن ئارتۇق ۋېنگوپىلىكلەر ۋە 700 سوۋېت ئەسكەرلىرى ئۆلىدۇ. نەتىجىدە بۇ ۋەقەدىن كېيىن تەخمىنەن 200، 000 دىن ئارتۇق ۋېنگرىيىلىكلەر باشقا دۆلەتلەرگە مۇساپىر بولۇپ قېچىپ كېتىدۇ.

رۇمىنىيە كوممۇنىستلىرى تارىختىن تارتىپ ۋېنگىرىيە زېمىنى بولۇپ كەلگەن ۋە 2-دۇنيا ئۇرۇشىدا رۇمىنىيە ئۆز تەۋەلىكىگە قوشۇۋالغان ترانسىلۋانىيەنىڭ يېزا قىشلاقلىرىنى بۇزۇشقا ئۇرۇنىدۇ ۋە بۇھەرىكەتكە نارازىلىق بىلدۈرۈپ 1988- يىلى 6- ئايدا 30 مىڭدىن ئارتۇق كىشى نامايىش قىلىدۇ. بۇ ۋاقىتتا مىخائىل گورباچېۋ ۋېنگرىيىنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلاشماسلىق پوزىتسىيىسىنى بىلدۈرىدۇ. ۋە شۇ يىلى 5- ئايدا ۋېنگرىيىلىكلەر ئاۋسترىيە بىلەن بولغان چېگرا سىم توسۇقلارنى ئېلىپ تاشلايدۇ. 1989- يىلى سېنتەبىردە بېرلىن تېمىنىڭ ئۆرۈلۈشكە باشلىنىشىدىن كېيىن 10- ئاينىڭ 23- كۈنى ۋېنگىرىيە ئۆزىنىڭ 3- قېتىملىق ۋېنگىرىيە جۇمھۇرىيىتىنى قۇرغانلىقىنى جاكارلايدۇ.

ۋېنگرىيە 2004- يىلى 1-ماي رەسمىي ياۋروپا ئىتتىپاقىغا ئەزا بولۇپ كىرگەن.
ۋېنگرىيىنىڭ ھازىرقى يەر كۆلىمى 93, 030 km2 بولۇپ دۇنيا بويىچە دۆلەتلەر يەر-كۆلىمى بويىچە 109- ئورۇندا تۇرىدۇ. ۋېنگرىيىنىڭ 2011- يىلىدىكى نوپۇسى 10‘164‘000 بولۇپ دۇنيادىكى دۆلەتلەر بويىچە 83- ئورۇندا تۇرىدۇ. ۋېنگرىيىنىڭ 2009- يىلىدىكى ستاتىستىكىسىغا ئاساسلانغاندا كىشى بېشىغا كېلىدىغان مىللىي دارامەت 18‘566 دوللار. ۋېنگرىيە "فورىنت" پۇل بىرلىكىنى قوللىنىدۇ.[3]

خەلقئارا قەلەمكەشلەر ئۇيغۇر مەركىزىنىڭ 2-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى 21-فېۋرالدىن 24- فېۋرالغىچە ۋېنگرىيىنىڭ پايتەختى بۇداپېشت شەھرىدە ئېچىلدى

ئەمدى ئۆز گېپىمىزگە كەلسەك، يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكەندەك ئاسىيا ۋە ياۋروپادا قىتئەلەردە ئالەمشۇمۇل ئىمپېراتورلۇقلارنى قۇرۇپ دۇنيانىڭ سىياسىي ۋە تارىخ سەھنىلىرىدە مەڭگۈ ئۆچمەيدىغان ئابىدىلەرنى تىكلىگەن ۋە بۈگۈنكى كۈنگە قەدەر ئۆزلىرىنىڭ مىللىي كىملىكىنى "بىز ئون ئۇيغۇرلار" دەپ ئاتاپ كەلگەن ھون ئەجدادلىرىمىزنىڭ ياۋروپادىكى تارىخى يۇرتى ۋېنگرىيىنىڭ پايتەختى بۇداپېشتتا ۋېنگرىيە مەدەنىيەت مىنىستىرلىقى، ۋېنگرىيە دۆلەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتى، خەلقئارا قەلەمكەشلەر ۋېنگرىيە مەركىزى ۋە خەلقئارا قەلەمكەشلەر ئۇيغۇر مەركىزى قاتارلىق ئورۇنلار بىرلىكتە ئورۇنلاشتۇرۇلغان ھون (ۋېنگرىيىلىك) ۋە ئۇيغۇر يازغۇچى، شائىرلار ۋە سەنئەتكارلارنىڭ ئۆز-ئارا مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش پائالىيىتى 2011- يىلى 2-ئاينىڭ 21-كۈنىدىن 24-كۈنىگىچە بولۇپ ئۆتتى.

بۇ ئۇچرىشىش رەسمىي شەكىلدە "ئورال-ئالتاي قەلەمكەشلەر بىرلىكى ھون-ئۇيغۇر قەلەمكەشلىرىنىڭ مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش ۋە خەلقئارا قەلەمكەشلەر ئۇيغۇر مەركىزىنىڭ 2-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى" نامىدا بىر تۇرلۇك پائالىيەتلەر ئېلىپ بېرىلدى.

بۇ يىغىلىش ئۇيغۇر-ھون يازغۇچىلىرى، شائىرلىرى ۋە سەنئەتكارلارنىڭ مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇشنى ۋە ئۆز-ئارا چۈشىنىشنى ئىلگىرى سۈرۈشنى مەقسەت قىلغان بىر تارىخىي ئۇچرىشىشى بولۇپ، مەزكۇر يىغىنغا قازاقىستان، قىرغىزىستان، تۈركىيە، ئاۋستىرالىيە، كانادا، ئەنگلىيە ۋە

گېرمانىيە قاتارلىق دۆلەتلەردىن كەلگەن خەلقئارا قەلەمكەشلەر ئۇيغۇر مەركىزىنىڭ ئەزالىرى ۋە ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان مېھمانلار ۋە ۋېنگرىيىلىك يازغۇچىلار بولۇپ 50 دىن ئارتۇق يازغۇچى ۋە سەنئەتكارلار ئىشتىراك قىلدى.

بۇ پائالىيەتكە يەنە يىللاردىن بۇيان ئەنگلىيىدە ئاكتىپ پائالىيەت ئېلىپ بېرىپ ئۇيغۇر ۋە ئۇيغۇر مەدەنىيەت-سەنئىتىنى تونۇشتۇرۇپ كېلىۋاتقان لوندون ئۇيغۇر ئانسامبىلى ئالاھىدە تەكلىپ بىلەن قاتنىشىپ ۋېنگرىيىلىك ۋە ئۇيغۇر يىغىن ئىشتىراكچىلىرىغا، ھەم خالىس كەلگەن ۋېنگرىيىلىك ئۇيغۇرھەۋەسكارلىرىغا، تاماشىبىنلارغا بۇداپېشت پرېزىدېنت مېھمانخانىسىدا ئۇيغۇر مىللىي سەنئىتىنىڭ نامايەندىلىرىنى كۆرسىتىپ مەخسۇس كونسېرت بەردى.

شۇنى پەخىرلىنىش تۇيغۇسى ئىچىدە ئەسلەپ ئۆتۈش زۆرۈركى خەلقئارا قەلەمكەشلەر ئۇيغۇر مەركىزى يىللاردىن بۇيان جاپالىق ئىزدىنىش ئارقىلىق خەلقئارا قەلەمكەشلەر مەركىزىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن قۇرۇلۇپ چىققان "ئورال-ئالتاي تىللىرىدا سۆزلىشىدىغان دۆلەت ۋە ئەللەر يازغۇچىلىرى بىرلىكى" نىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىنى ئۇيغۇر قەلەمكەشلىرىنىڭ ساھىبخانلىقى ۋە ئىجراسىدا 2009- يىلى 25- ئاۋغۇستتىن 29- ئاۋغۇستقىچە تۈركىيىنىڭ ئىستانبۇل شەھىرىدە "ئەركىن پىكىر قىلىش" تېمىسىدىكى ئورال-ئالتاي قەلەمكەشلەر بىرلىكىنىڭ يىغىنىنى غەلىبىلىك ئاچقان ئىدى. ئىستانبۇلدا ئېچىلغان شۇ قېتىمقى يىغىنغا ئەزەربەيجان، تۈركىيە، ياپونىيە، قازاقىستان، قىرغىزىستان، موڭغۇلىيە، تاتارىستان، تۈركمەنىستان، ئۆزبېكىستان، شۋېتسىيە قاتارلىق دۆلەتلەردىن كەلگەن 59 ۋەكىللەر قاتناشقان. دېمەك ۋېنگرىيىنىڭ بۇداپېشت شەھىرىدە ئېچىلىۋاتقان بۇ يىغىن دەل "ئورال-ئالتاي قەلەمكەشلەر بىرلىكى" 1- قېتىملىق ئىستانبۇل يىغىنىنىڭ داۋامى بولغانلىقى ئۈچۈن بىز بۇ نۆۋەتلىك يىغىننى تۆۋەندە قىسقىلاشتۇرۇپ خەلقئارا قەلەمكەشلەر ئۇيغۇر مەركىزىنىڭ 2- قېتىملىق قۇرۇلتىيى دەپ ئاتاپ ئۆتىمىز.

يىغىنىنىڭ تۇنجى كۈنى ۋېنگرىيىلىكلەر (ھونلار) ئۈچۈن ناھايىتىمۇ ئەھمىيەتلىك بولغان ۋېنگرىيە دۆلەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ زالىدا سائەت 9 دا ۋېنگىرىيە دۆلەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيەتنىڭ رەئىسى jános szentmátoni ئەپەندىنىڭ قارشى ئېلىش سۆزى قىلىشى بىلەن تەنتەنىلىك باشلاندى. يىغىندا ئىككىنچى بولۇپ سۆزگە چىققان خەلقئارا قەلەمكەشلەر ۋېنگرىيە مەركىزىنىڭ رەئىسى zoltán sumonyi ئەپەندى يىغىن ئىشتىراكچىلىرىغا مۇھىم نۇتۇق سۆزلىدى.

ۋېنگىرىيە دۆلەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيەتىنىڭ رەئىسى jános szentmátoni سۆزنى مۇنداق باشلايدۇ:

"مەن مىڭ يىلدىن كېيىن ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىمنى تاپتىم، بىزنىڭ بۇ قېتىمقى ئۇچرىشىشىمىز ئەمدى مەڭگۈ داۋام قىلىدۇ ئەمما ئۈزۈلمەيدۇ..... ئۇيغۇرلارنىڭ ھازىر دۇچ كېلىۋاتقان مەسىلىسى بىزنىڭ بېشىمىزغىمۇ كەلگەن. بىز مۇشۇ سورۇندا 1955-يىلى ۋېنگىرىيە قەلەمكەشلەر بىر ئارىغا كېلىپ خەلقىمىزنى كۈرەش قىلىشقا چاقىرىپ ماقالە ئېلان قىلغان ئىدۇق، خەلقىمىز بىزنىڭ بۇ جەڭگىۋار چاقىرىقىمىزدىن ئىلھام ئېلىپ كۈرەشكە ئاتلاندى ۋە جاھانغا مەشھۇر بولغان 1956- يىلىدىكى 23- ئۆكتەبىر "ۋېنگىرىيە ئىنقىلابى" نى ئېلىپ بېرىپ سوۋېت كوممۇنىستلىرىنىڭ ئىشغالىيىتىگە قارشى جەڭ ئېلان قىلدى...بىز بەدەل تولىدۇق ئەمما ئەڭ ئاخىرىدا خەلقىمىز سوۋېت كوممۇنىست دىكتاتورلىرىنىڭ ئۇزۇن يىللىق مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىغا خاتىمە بەرگۈزۈپ بۈگۈنكى مۇستەقىل ۋېنگىرىيە دۆلىتىنى قۇرۇپ چىقتى.....

قەلەمكەشلەرنىڭ چاقىرىقى- يازغانلىرى سىياسىيونلارنىڭ ھەرىكەت قېلىپنامىسىدۇر، ھەرقانداق بىر سىياسىيون قەلەمكەشنىڭ يازمىسىدىن ئايرىلالمايدۇ!
بۈگۈن سىلەر، ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر يىغىن ئېچىۋاتقان مۇشۇ زالدا دەل بۇنىڭدىن 50 نەچچە يىل بۇرۇن ۋېنگىرىيە قەلەمكەشلەر ۋېنگىر خەلقىگە خىتابنامە ئېلان قىلىپ مۇستەقىل ۋېنگىرىيە دۆلىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن كۈرەش قىلغان زال.
ۋېنگىرىيە مۇستەقىللىق ئىنقىلابى مۇشۇ زالدىن پۈتۈن دۆلەتكە كېڭەيگەن. ماڭا شۇنىڭ ئۈچۈن بىز سىلەرنىمۇ مۇشۇ زالدا يىغىن چاقىرىشقا تەكلىپ قىلدۇق!"

خەلقئارا قەلەمكەشلەر ۋېنگىرىيە مەركىزىنىڭ رەئىسى zoltán sumonyi سۆزگە چىقىپ مۇنداق دەيدۇ:

"مەن 2 يىل بۇرۇن ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر بىلەن سلوۋېنىيىدە ئۇچراشقاندا ئۇيغۇرلار بىلەن قايتىدىن تونۇشۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولۇپ تولىمۇ خۇشال بولغان ئىدىم . ئەمما ئۇيغۇر قەلەمكەشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا باشقىچە قاراشتا ئىدىم، 2 يىل ئۆتكەندىن كېيىن ئۇيغۇر قەلەمكەشلىرىنىڭ خەلقئارا تۇتقان ئورنى بولۇپمۇ "ئورال - ئالتاي قەلەمكەشلەر بىرلىكى" تەشكىلاتىنى قۇرۇپ تۈركىي تىللىق دۆلەتلەر بىلەن بىرلىكتە سەپ قۇرۇپ پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقانلىقىنى بىلدىم ۋە شۇنىڭدىن كېيىن ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر مەركىزىگە بولغان ئىشەنچىم كۈچەيدى... بىز خەلقئارا قەلەمكەشلەر ۋېنگىرىيە مەركىزىدىكى يازغۇچىلار ئىمكانىيىتىمىز دائىرىسىدە ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر مەركىزىنىڭ

پائالىيەتلىرىنى ھەر جەھەتتىن قوللايمىز. بىز ئەمدى تارىمغا قاراپ كارۋان تارتىمىز.. بىز سىلەر بىلەن بىر سەپتە تۇرىمىز. بىز سىلەر بىلەن جاپا ۋە ھالاۋەتتە بىللە بولىمىز..“

ئاخىردا نۇرمۇھەممەت ياسىنىنىڭ "ياۋا كەپتەر" ناملىق ئەسىرىنى ۋېنگىر تىلىغا تەرجىمە قىلغان ۋېنگىرىيىدە تونۇلغان ياش شائىر tibor weiner sennyey سۆز قىلىپ:

” مەن بۈگۈن ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر بىلەن تەكلىماكان قۇملۇقىدا يول تاپالماي، بوران چاپقۇندا قالغاندەك ھېسسىياتتا بولۇۋاتىمەن، بىزگە قولۇڭلارنى بىرىڭلار، بىز بۇ قۇملۇقتىن داغدام يول تېپىپ بىللە چىقىپ كېتەيلى! بىزمۇ مۇشۇ يىغىن ئېچىلىۋاتقان يەردىن يول تېپىپ خەلقىمىزنىڭ جەسۇرانە كۈرەش قىلىشى بىلەن بۈگۈنكى باياشات مۇستەقىل ۋېنگىرىيە دۆلىتىنى قۇرۇپ چىقتۇق!“[4]

خەلقئارا قەلەمكەشلەر ئۇيغۇر مەركىزىنىڭ رەئىسى قەيسەر ئابدۇرۇسۇل ئۆزھۇن ئەپەندى سۆزگە چىقىپ ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر مەركىزىنىڭ ئومۇمىي خىزمەتلىرىدىن دوكلات بېرىپ ئۆتتى .ئۇ دوكلاتىدا ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر مەركىزىنىڭ ئۆتكەنكى بىر يىل مابەينىدە قولغا كەلتۈرگەن خىزمەت نەتىنجىللىرىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش بىلەن بىرگە ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەرنىمۇ كۆرسىتىپ ئۆتۈپ، ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر مەركىزىنىڭ كەلگۈسى خىزمەت پىلانلىرى ئۈستىدە تەكلىپ -لايىھىلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى .

قەيسەر ئابدۇرۇسۇل ئۆزھۇن ئەپەندى يەنە خەلقئارا قەلەمكەشلەر ئۇيغۇر مەركىزىنىڭ قۇرۇلۇش تارىخىنى ئەسلەپ ئۆتۈپ، ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر مەركىزىنىڭ تۇنجى ھۆلىنى سالغان مەرھۇم كۈرەش كۈسەن ئەپەندىنىڭ ئەينى ۋاقىتتا ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر مەركىزىنىڭ قۇرۇلۇشىغا قوشقان تۆھپىلىرىگە يۇقىرى باھا بەردى .

http://www.uyghurpen.org/uy/uzulmes_tarixiy_rishte_ar.pdf

ئۇ سۆزنى داۋاملاشتۇرۇپ بۇنىڭدىن كېيىن ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر مەركىزى قانداق قىلغاندا خىزمەتلەرنى تېخىمۇ جانلىق ئېلىپ بېرىپ خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ قاتتىق تەقىبى ئاستىدا يېزىش ھوقۇقى مەھرۇم بولۇۋاتقان ئۇيغۇر قەلەمكەشلىرىنىڭ ئەركىن يېزىش ۋە نەشر قىلدۇرۇش ئەركىنلىكىنى قوغداش ئىمكانىيەتلىرىنى ئىلگىرى سۈرگىلى بولىدىغانلىقى ئۈستىدە مۇھىم تەكلىپ ۋە پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى .

ئاخىرىدا -5" ئىيۇل ئۈرۈمچى "ۋەقەسىدىن ئىلگىرى ۋە كېيىن پەقەت يېزىش ۋە نەشر قىلدۇرۇش ھوقۇقىنى قوللانغانلىقى ئۈچۈن خىتاي ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان بارلىق ئۇيغۇر يازارلىرىنىڭ ئەركىنلىككە چىقىشىنى جۈملىدىن ھازىرغىچە مەلۇم بولغان، خىتاي تۈرمىسىدە قامىلىپ تۇرۇۋاتقان ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر ۋە توربەت يازارلىرىدىن نۇرمۇھەممەت ياسىن ئۆركىشى، غەيرەت نىياز، دىلشات پەرھات، مۇھەممەتجان ئابدۇللا، نىجات ئازاد ۋە نۇر ئېلى ئوبۇل قاسىم قاتارلىقلارنىڭ خىتاي تۈرمىسىدىن تېزرەك ئەركىنلىككە چىقىشىنى، ئۇلارنىڭ يېزىش ھوقۇقىنىڭ كاپالەتكە ئىگە قىلىنىشىنى چاقىرىق قىلدى.

كېيىن قازاقىستاندىن كەلگەن خەلقئارا قەلەمكەشلەر ئۇيغۇر مەركىزىنىڭ ئىجرائىيە كومىتېتى ئەزاسى رابىك ئىسمائىل ئەپەندى سۆز قىلىپ ئۇيغۇر قەلەمكەشلىرىنىڭ بولۇپمۇ قازاقىستاندىكى ئۇيغۇر قەلەمكەشلىرىنىڭ ئېلىپ بارغان يېزىش ۋە نەشرىيات خىزمەتلىرىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى .
پۈتۈن يىغىن ئەھلى چۈشلۈك ئارام ئېلىشتا ۋېنگرىيە دۆلەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ رېستورانىدا بىرلىكتە غىزالانغاندىن كېيىن يىغىنىنىڭ چۈشتىن كېيىنكى داۋامىنى باشلىۋەتتى.

چۈشتىن كېيىنلىك پائالىيەتتە ۋېنگرىيىلىك پروفېسسور پېتىر بەلگۈلياش ئەپەندى "ھىندى ۋە ياۋروپا تىللىرى بىلەن ئالتاي - ئورال تىللىرى ئارىسىدىكى باغلىنىشلىق سۆزلەر "دېگەن تېمىدا لېكسىيە سۆزلىدى .

كېيىن ۋېنگرىيە ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى ئەدەبىيات تەتقىقات ئىنستىتۇتىنىڭ پروفېسسورى szorenyi lazlo ئەپەندى ۋېنگرىيىلىك مەشھۇر تارىخشۇناس aurel stein ئەپەندىنىڭ شەرقشۇناسلىق تەتقىقاتىغا بىرلەشتۈرۈپ تەييارلىغان "ئۇيغۇر ۋە ھونلارنىڭ قەدىمكى زاماندىكى مۇناسىۋەتلىرى" دېگەن تېمىدا لېكسىيە سۆزلىدى.
ئاخىردا ئۇيغۇر ۋە ۋېنگرىيىلىك يازغۇچى - شائىرلارنىڭ قىسقا ئەسەرلىرىنى يىغىن ئىشتىراكچىلىرىغا ئوقۇش ۋە ئۇيغۇر - ۋېنگر تىللىرىغا ئۆز - ئارا تەرجىمە قىلىش ئەركىن

ئىجادىيەت كۆركى بولۇپ ئۆتتى. بۇ پائالىيەتكە قازاقىستاندىن كەلگەن ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر مەركىزىنىڭ پىشقەدەم ئەزاسى، قازاقىستاندا تونۇلغان شائىر ئابدۇغوپۇر قۇتلۇق ئەپەندى ئۆزىنىڭ بۇداپىشتقا كەلگەن تۇنجى كۈنى كەچتە دوناي دەرياسى بويلىرىنى زىيارەت قىلغانلىقىنى ۋە شۇ كۈنى ھونلارنىڭ ئاتىسى ئاتىللانىڭ سىماسىنى كۆرگەندەك بولغانلىقىنى ۋە يەنە شۇ دەقىقىلەردە مۇستەملىكىدىكى ئۇيغۇر ۋەتىنىنىڭ تارىم - ئىلى دەريالىرى ئاچچىقتىن تولغىنىپ دەردلىك دولقۇنلاۋاتقانلىقلىرىنى شېئىرىي ھېسسىياتى بىلەن بايان قىلىدۇ.

شائىر ئابدۇغوپۇر قۇتلۇق ئەپەندى شېئىرىسىنى ئوقۇشى بىلەن تەڭلا ئىنگلىز تىلى ئارقىلىق ۋېنگىر تىلىغا ئەينەن تەرجىمە قىلىنىپ تۇردى. شېئىرنى ئاڭلىغان ۋېنگىرىيىلىك ۋە ئۇيغۇر يىغىن قاتناشقۇچىلىرىنى چوڭقۇر ھاياجانغا چۆمدۈردى ....

دوناي دەرياسى بويىدا[5]

ئېغىناپ ئاققان ئەزىم دەريا - دوناي،
بويۇڭغا كېلىپ قالدىم تونۇدۇڭمۇ؟
بىر چاغلار سېنى ئاتلىق كېچىپ
ئۆتكەن-
ئاتىللا باتۇرىڭدىن سورىدىڭمۇ؟!

بويۇڭغا كېلىپ قالدىم پاناھ تارتىپ،
بىر ساڭ ئۇمۇت ئارتىپ كېچەلمەستىن.
مەن چاڭقاپ يۇرمەنغۇ تىپخىچىلا،
ئازادلىق شەربىتىنى ئىچەلمەستىن.

دوپپامغا قاراپ مېنى تونۇدۇڭمۇ؟
ئۇيغۇر مەن "بدت" دا بايرىقىم يوق!
ۋەتىنىم بولغان بىلەن دۆلىتىم يوق،
شۇڭلاشقا ئەل قاتارى سۆلىتىم يوق!

ھونلارنىڭ ئۇيغۇرلارغا ياتلىقى يوق،
ھاياتىنىڭ ئەركىنلىكتەك تاتلىقى يوق .

قانخورغا قارام بولۇپ قالدۇق ئەجەب،
ئۇيغۇرنىڭ ئۆزۈن بولدى شادلىقى يوق!

دوپپامغا قاراپ مېنى تونۇدۇڭمۇ؟
ھون، ئۇيغۇر بىر ئاتىدىن تارالغانغۇ...
بىر چاغلار ئالەم گۈۋاھ، ئاغىمىزغا-
ئورخۇندىن تارىمغىچە قارىغانغۇ!

ئوچۇملاپ سويۈك ئىچتىم سورىماستىن،
ئىككىمىز خۇدا قوشقان قېرىنداشقۇ...
سېنىڭ كۆكۈچ كۆزۈڭ كۈلگەن بىلەن،
مېنىڭ كۆڭلۈم يېرىم، كۆزۈم ياشقۇ...

ۋېنگىرىيە دۆلەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتىدە ئۆتكۈزۈلگەن 2011-يىلى 21- فېۋرالدىكى قەلبلەرنى چوڭقۇر ھاياجانغا سالىدىغان ۋە كىلەچەككە ئۈمىدلىك باققان بۇ قېرىنداش ئۇيغۇر - ھون قەلەمكەشلىرىنىڭ بۇ بىر كۈنلۈك پائالىيىتى نىھايىتى قىزغىن كەيپىيات ئىچىدە ئاياغلىشىپ شۇ كۈنى كەچ سائەت 7 دە بۇداپېشت پرىزىدېنت مېھمانخانىسىنىڭ زالىدا بۇ قېتىمقى پائالىيەتكە ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان لوندون ئۇيغۇر ئانسامبىلىنىڭ ئۇيغۇر خەلق ناخشا- مۇزىكىلىرىدىن ئۆرنەكلەر كۆرسىتىدىغان مەخسۇس سەنئەتنى كېچىلىكى ئالقىش - سادالار ئىچىدە باشلاندى.

سەھنىدە ئىككى ئىنگلىز، بىر ئۇيغۇر مۇزىكانت ۋە بىر ئۇيغۇر ناخشىچىدىن ئىبارەت 5 كىشىدىن تەركىب تاپقان لوندون ئۇيغۇر ئانسامبىلىنىڭ[6] مۇزىكانت ۋە ناخشىچىسى ئۇيغۇر 12 مۇقامىدىن راك مۇقامىنى جاراڭلىق ئىجرا قىلىۋاتقاندا بۇ مۇزىكىنىڭ جەلپ قىلىش كۈچىدىن زوقلىنىپ ئۆز قۇلىقى ۋە كۆزلىرىگە ئىشەنمەي ئولتۇرۇپ ئاڭلاۋاتقان ۋېنگرىيىلىك تاماشىبىنلار تېخىمۇ زور قىزىقىش ۋە زوقلىنىش ئىچىدە ھەر بىر نومۇر تۈگىگەندە ئالقىشلىرىنى توختىتالماي قالدى...

كونسېرت باشلىنىپ دەل يېرىمىغا كەلگەندە 20 مىنۇتلۇق ئارام ئېلىش ئېلان قىلىندى ۋە دەل شۇ پەيتتە سەھنىگە چىققان ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر مەركىزىنىڭ ئىجرائىيە كومىتېتى ئەزاسى رابىت ئىسمائىل ئەپەندى ئوتتۇرا ئاسىيادىن ۋەكىل بولۇپ كەلگەن ئۇيغۇر قەلەمكەشلىرىنىڭ بارلىق ئەزالىرىغا ۋاكالىتەن خەلقئارا قەلەمكەشلەر ئۇيغۇر مەركىزىنىڭ رەئىسى قەيسەر ئابدۇرۇسۇل ئۆزھۇن ئەپەندى بىلەن خەلقئارا قەلەمكەشلەر ۋېنگرىيە مەركىزىنىڭ رەئىسى zoltán sumonyi ئەپەندىلەرگە ئۇيغۇرنىڭ تونى ۋە دوپپىسىنى كىيدۈرۈپ، ئىككى رەئىسنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇلارنىڭ قولىنى مەھكەم تۇتۇپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى:

"ئۇيغۇرلارنىڭ ئەنئەنىۋى سازى بولغان دۇتارنىڭ ئىككى تارىسى بار، ئىككى تار بولغاندا دۇتاردىن مۇشۇنداق مۇڭلۇق ئاۋاز چىقىدۇ، كىتابنىڭمۇ بىرىنچى بېتى بىلەن ئاخىرقى بېتىنى بىرلەشتۈرگەندە كىتابنىڭ ئاخىرقى خۇلاسىسى چىقىدۇ. بۇ ئىككى رەئىس بىرگە بولۇپ، بىلە خىزمەت قىلىپ، بىر- بىرىڭلارغا ماسلىشىپ ئۇيغۇر ۋە ۋېنگر خەلقلىرىنىڭ بۈگۈنكى ئۆز- ئارا چۈشىنىش ۋە دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرىدۇڭلار. سىلەر ئىككىڭلار بۇ قېرىنداش ئۇيغۇر ۋەھون ئىككى مىللەتنىڭ مەڭگۈلۈك دوستلۇقىنىڭ سىمۋولى سىلەر..."

ئارقىدىنلا يەنە ۋېنگرىيىلىك باشقا بىر قانچە ئەزىز مېھمانلارغىمۇ ئۇيغۇر دوپپىسى كىيدۈردى ۋە مىننەتدارلىقلار بىلدۈرۈلدى......

لوندون ئۇيغۇر ئانسامبىلىنىڭ ئىجراسىدىكى ئۇيغۇر سەنئەت كونسېرتىنىڭ داۋامى لوندون ئۇيغۇر ئانسامبىلىنىڭ بۇلبۇلى - رەھىمە مەخمۇت خانىم ئىجراسىدا "بىزنىڭ ناخشىمىز" دېگەن ناخشىنى ئەينەن تېكىستى بويىچە ئورۇنداش بىلەن باشلاندى:

بىزنىڭ ناخشىمىز

ھەممە ئىشتا خوش دىدار خەلقىم، ياراتتى ناخشىدىن داستان،
ساداسى ياڭرىسا كۆكتە، سۆيۈندى يەر بىلەن ئاسمان.

ياشايدۇ ئەل بىلەن، ئەل بىلەن بىللە قەدىمدىن يادىكار ناخشام ،
ھاياتىنىڭ كۆزگە زىننەت، يۈرەكتە ئىنتىزار ناخشام .

بولۇپ جەڭلەردە چوغ - مەشئەل، يۈرەكتە ناخشىمىز ۋولقان،
يورۇتقان ئاشۇ تۈنلەرنى، قىلىپ ھەيران زىمىستاننى جىمى گۈلخان.

ياشايدۇ ئەل بىلەن، ئەل بىلەن بىللە قەدىمدىن يادىكار ناخشام ،
ھاياتىنىڭ كۆزگە زىننەت، يۈرەكتە ئىنتىزار ناخشام .

ھەي... ئۆگەتتى ناخشىمىز ئەلگە، ھەي... مۇھەببەت سۆيگۈ نەپرەتنى،
ھەي... يېتەكلەپ ماڭدۇ مۇشۇ كۈندە، ھەي... تۇمەنلەپ يېڭى ئەۋلادنى.

ياشايدۇ ئەل بىلەن، ئەل بىلە بىللە قەدىمدىن يادىكار ناخشام،
ھاياتنىڭ كۆزگە زىننەت، يۈرەكتە ئىنتىزار ناخشام ...

كونسېرتنىڭ ئاخىرىدا "ئاتۇش" پەدىسىگە چېلىنغان ئۇيغۇرنىڭ شوخ ئۇسسۇللۇق مۇزىكىسى ياڭراق خەلق قوشاقلىرى بىلەن بىللە جاراڭلىغاندا ئۇيغۇر ۋە ۋېنگرىيىلىك دوستلار سەھنىگە چىقىپ ئۇيغۇر ئۇسۇلىنى باشلىۋەتتى... بۇ سەنئەت كېچىلىكى ئەڭ ئاخىرىدا ئۇيغۇر مەشرىپى بىلەن قاينام - تاشقىنلىق ئىچىدە ئاياغلاشتى.

ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر يىغىنىنىڭ ئىككىنچى كۈنى

ئۇيغۇر قەلەمكەشلىرىنىڭ يىغىنى -2 ئاينىڭ -22 كۈنى بۇداپېشت پرېزىدېنت مېھمانخانىسى يىغىن زالىدا ئىككىنچى كۈنگە قەدەم قويدى .بۇ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن خەلقئارا قەلەمكەشلەر ئۇيغۇر مەركىزىنىڭ رەئىسى قەيسەر ئابدۇرۇسۇل ئۆزھۇن ئەپەندى ئۇيغۇر قەلەمكەشلىرىنىڭ كەلگۈسىدىكى كونكرېتنى خىزمەت پىلانلىرى ھەققىدە توختالدى .ئارقىدىن خەلقئارا قەلەمكەشلەر ئۇيغۇر مەركىزىنىڭ ئەزاسى ۋە توربەت باشقۇرغۇچىسى ئەزىز ئەيسا ئەپەندى "ئۇيغۇر توربەتچىلىكىگە ئومۇمىي نەزەر: ئۇيغۇرلاردا ئىنتېرنېتنىڭ قوللىنىلىشى ئەركىن پىكىر بايان قىلىشنىڭ ۋاستىسى" دېگەن تېمىدىكى ئىلمىي ماقالىسىنى ئوقۇپ ئۆتتى .

بۇ ماقالىدا ئاساسلىق ئۇيغۇر جەمئىيىتى ئەڭ ئاچچىق قىسمەت ۋە تراگېدىيىلەرنى بېسىپ ئۆتكەن ئۆتكەنكى ئەسىرنىڭ ئاخىرقى 10 يىلى بۇ ئەسىرنىڭ بىرىنچى 10 يىلىدا يېڭى ئۇچۇر-ئالاقە تېخنىكىسى ئىنتېرنېت تورى ئۇيغۇر جەمئىيىتىگە قانداق ئۆزگىرىشلەرنى ئېلىپ

كەلگەنلىكى ۋە ئۇيغۇرلارنىڭ شەرقىي تۈركىستاندا بۇ دۇنياۋى ئۇچۇر - ئالاقىلىشىش تېخنىكىسى ئىنتېرنېت تورنى قانداق ئۆزلىرىگە ئۆزلەشتۈرگەنلىكىدىن تارتىپ بۇگۈنكى ئەھۋاللىرى 2009- يىلى يۈز بەرگەن "5- ئىيۇل ئۈرۈمچى ۋەقەسى" نىڭ ئالدى - كەينىدە بولۇپ ئۆتكەن ئۇيغۇر ۋە خەن خىتاي مىللىتى ئوتتۇرىسىدىكى ئېتنىك توقۇنۇشلارغا بىرلەشتۇرۇلۇپ، ۋەقەدىن كېيىن خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ رايوندىكى ئىنتېرنېت ۋە ئۇچۇر ئالاقىلىرىنى بىر يىلغا قەدەر ئۈزۈۋەتكەنلىكى، تاكى بۈگۈنكى كۈنگە قەدەر كوپ ساندىكى ئۇيغۇر توربېكەتلىرىنىڭ تاقاقلىق ھالەتتە تۇرۇۋاتقانلىقى، خىتاي دائىرىلىرى ۋەقە يۈزبېرىپ ھازىرغىچە نەھايىتى سانى ئېنىقسىز بولغان كوپ ساندىكى ئۇيغۇرلارنى قولغا ئالغانلىقى ياكى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغانلىقىنى ۋە بۇلارنىڭ ئىچىدە بولۇپمۇ ئىنتېرنېت ۋە ئۇيغۇر توربېكەتلىرىگە باغلىنىپ ئۇيغۇر توربېكەتلىرىنىڭ باشقۇرغۇچىلىرى، يازغۇچىلار ۋە تەرجىمانلارنىڭ قولغا ئالغانلىقىنى، ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆز ئالدىغا راۋاجلاندۇرغان ئىنتېرنېت تور-ئالاقە ئۇچۇر ۋاستىللىرىغا قارتا ئىجرا قىلىۋاتقان تەقىبلەش سىياستىنىڭ ئۇيغۇر جەمئىيىتىگە كۆرسەتكەن تەسىرلىرى ۋە خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ بۇ خىلدىكى سىياستىگە خەلقئارانىڭ قانداق ئىنكاستا بولغانلىقى، شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئىچىدىكى ئىنتېرنېت تور ئالاقە ۋاستىلىرىنىڭ مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇرلار بىلەن بولغان چەكلىك باغلىنىشلىرى قاتارلىق بىر تۈرلۈك ئامىللار ئەتراپلىق ھالدا ئۇيغۇر ۋەتىنىدە ۋە دۇنيادا بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلىكلەرگە بىرلەشتۇرۇلۇپ مۇلاھىزە ئېلىپ بېرىلغان .

ئەزىز ئەيسا ئەپەندى ئاخىرىدا يەنە ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر مەركىزىنىڭ توربېكىتى www.uyghurpen.org سەھىپىسىنى قانداق قىلغاندا ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر مەركىزىنىڭ بارلىق ئەزالىرى ئۈنۈملۈك قوللىنالايدىغانلىقى ھەققىدە تېخنىكىلىق چۈشەنچىلەر بېرىپ ئۆتتى.

يىغىننىڭ چۈشتىن كېيىنكى داۋامىدا قازاقىستاندىن كەلگەن ئۇيغۇر قەلەمكەشلىرىنىڭ ئەزاسى ۋە قازاقىستان رېسپۇبلىكىلىق "ئۇيغۇر ئاۋازى" گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى ئازماتوۋ يولداش ئابدۇقدىروۋىچ ئەپەندى قازاقىستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ دۆلەتلىك نەشر ئەپكار "ئۇيغۇر ئاۋازى" گېزىتىنىڭ يىللاردىن بۇيان ئېلىپ بارغان خىزمەتلىرىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى.

ئاخىرىدا ئازماتوق يولداش ئابدۇقدىرووۋچ ئەپەندى قازاقىستاندىن نەشر قىلىنغان ئۇيغۇر يازغۇچىلىرى، سەنئەتكارلىرى ۋە ھەر سلھەلەردىكى مەشھۇر كىشىلەرنىڭ ھايات تارىخى مۇجەسسەملەنگەن "قازاقىستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئىنسىكلوپېدىيەس " نى خەلقئارا قەلەمكەشلەر ئۇيغۇر مەركىزىنىڭ رەئىسى قەيسەر ئابدۇرۇسۇل ئۆزھۇن ئەپەندىگە تەقدىم قىلدى.

كېيىن تۈركىيەدىن ۋەكىل بولۇپ كەلگەن ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر مەركىزىنىڭ ئەزاسى پروفېسسور دوكتور سۇلتان مەخمۇت قەشقىرى ئەپەندى سۆز قىلىپ ئۇيغۇر قەلەمكەشلىرىنىڭ دۇچ كېلىۋاتقان يېزىش ھوقۇقى قاتارلىق مەسىلىلەرنى بايان قىلىپ ئۆتتى.

ئۇيغۇرلار بىلەن ھونلارنىڭ مۇشائىرە(شېئىر ئوقۇش) سورۇنى

بۇ مۇشائىرە سورۇنى ئۇيغۇر ۋە ھونلارنىڭ ئۆز - ئارا چۈشىنىش، مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇشنى مەقسەت قىلغان ئەڭ ئاخىرقى پروگراممىلارنىڭ بىرى بولۇپ، بۇ پائالىيەت 2 - ئاينىڭ 22 - كۈنى كەچ سائەت 6 دە باشلىنىپ سائەت 8 يېرىمغىچە ۋېنگرىيە پايتەختى بۇداپېشتتىكى پرېزىدېنت مېھمانخانىسىدا بولۇپ ئۆتتى.

بۇ سورۇنغا ۋېنگرىيىلىك ئەزىز مېھمانلاردىن ۋېنگرىيە مەدەنىيەت مىنىستىرلىقىدىن دوكتور katalin budai، ۋېنگرىيە دۆلەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى janos szentmartoni ۋە خەلقئارا قەلەمكەشلەر ۋېنگرىيە مەركىزىنىڭ رەئىسى zoltan sumonyi قاتارلىق كىشىلەر بارلىق ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر ۋەكىللىرى بىلەن بىللە بۇ پائالىيەتكە قاتناشتى.

مۇشائىرە سورۇنىدا ۋېنگرىيىلىك مەشھۇر شائىرلاردىن aléxsandér ۋە tibor weiner sennyey، elizabeth قاتارلىقلار بىلەن بىرگە، ئۇيغۇر شائىرلاردىن قازاقىستاندىن كەلگەن ئاتاقلىق شائىر ئابدۇغوپۇر قۇتلۇق ئەپەندى، تۈركىيىدىن دوكتور سۇلتان مەخمۇت قەشقىرى ئەپەندى، كانادادىن تۇيغۇن ئابدۇۋەلى ئەپەندى، ئەنگلىيىلىك ئەزىز ئەيسا ئەپەندى قاتارلىقلار ئۆز شېئىرلىرىنى ئوقۇپ ئۆتتى. ئوقۇلغان شېئىرلار ئۇيغۇر تىلى ۋە ئېنگلىس تىللىرىغا نەق مەيداندا تەرجىمە قىلىنىپ، ئىككى قېرىنداش مىللەت كىشىلىرىنىڭ كۆچلۈك ھاياجانلىرىنى قوزغىدى.

بۇ مۇشائىرە بەزمىسىنى قازاقىستاندا تونۇلغان پېشقەدەم شائىر ئابدۇغوپۇر قۇتلۇق ئەپەندىنىڭ ”ئۇيغۇرىستان“ ناملىق تارىخىي داستانى بىلەن باشلاندى:

ئۇيغۇرىستان

(تارىخىي داستان)
ئابدۇغوپۇر قۇتلۇق

مۇقەددىمە

ئۇيغۇرىستان، ئون مىڭ ياشلىق ئاقۋاش ئانامسەن،
سەن ئانامسەن، گەر بولمىسا دىلدا يانامسەن؟

ئۇيغۇرىستان - كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن تۇپراق،
سەندىن كېچىپ ياشىغاندىن ئۆلگەن ياخشىراق.
ئۇيغۇرىستان پەرزەنتىگمەن، شوخ بەڭۋاشلىقىم،
چاچلىرىڭنى ئاقارتقانغۇ، ئانا، ياشلىقىم.
ئاسالمىدىم تىل تەگمەسچۇن تۇمار بوينۇڭغا،
قانچە قىلسا تارتىپ تۇردۇڭ ئىسسىق قوينۇڭغا.
....

خاتىمە

ئۇيغۇرىستان بۇ ئەسىردە بولمايدۇ ئەسىر،
ئۇ قەشقەرنى ئاستانە قىلىپ قۇرىدۇ قەسىر.
ئۇيغۇرىستان بۇ ئەسىردە بولمايدۇ بىتاب،
بۇ ۋەتەننى نۇرغا قاپلاپ چىقىدۇ ئاپتاپ.
ئۇيغۇرىستان ئەمدى ئەمەس ھېچ قۇرۇق ئەمچەك،
ئەمدى چىقماس ئازادلىققا ئۇ "قارا چېچەك!"
ئازادلىقتىن ئارتۇق بەخت بارمۇ جاھاندا؟!
ئالتۇن قەپەس ئىچرە سايرار قۇشمۇ پۇخادا.
تىلىگەنگە كۆكتىن چۈشمەس ھەرگىز ئازادلىق،
ئاھ، ئازادلىق قانچە شېرىن، قانچىلىك تاتلىق!
سورىغانغا بەرمەس ياۋلار تاجۇ - تەختىڭنى،
كىملەر ئىدى ئوغرىلىغان سېنىڭ بەختىڭنى؟
تىلىگەنگە بەخت كەلمەس، كەلمەس سائادەت،
رەقىبلەرنى كۆرۈپ يۈرمەك قانچىلىك چوڭ دەرد.

ئۇيغۇرىستان ئۆز قولۇڭدا تۇرار تەقدىرىڭ،
پاكلانمايدۇ قاندا يۇماي تەقدىرىڭ.
ھەر كىمگەھەم كىندىك قېنى تامغان يەر تاتلىق،
ئۆز ئەلىڭچۇن كۈرەش قىلساڭ بولماس خاتالىق؟
ئازاتلىقچۇن كۈرەشكەنلەر "تېررورىست" ئەمەس،
تېررورىستلار "تېررورىست" دەر ئەمما ئەل دېمەس...
ئېرىك ئۇچۇن، تەڭلىك ئۇچۇن كىرەك زىرىپ ئالماس،
ئەجدادلاردىن بىزگە قالغان كۈرەشمەك مىراس!
جاندىن كەچمەي يېتىپ بولماس دەيدۇ جانانغا،

ئازادلىق ئۈچۈن ئەلەم تۇتۇپ، جار سال جاھانغا.
شۇ چاغ جاھان جور بولىدۇ ئىزگۈ يولۇڭغا،
شۇ چاغ بەخت قۇشى قونار سېنىڭ قولۇڭغا.
....

تۈركىيىدىن كەلگەن پېشقەدەم شائىر، يازغۇچى دوكتور سۇلتان مەخمۇت قەشقىرى ئەپەندى شېئىرىسىنى مۇنداق باشلايدۇ:

شېئىرىم

سۇلتان مەھمۇد قەشقىرى

شېئىرىم، شېئىرىم، سەن
مېنىڭكى تىغى ئۆتكۈر،
قورالىم سەن جەڭگە كىرسەم
سايرايدىغان.
شېئىرىم، شېئىرىم، سەن
مېنىڭ چوڭ بەيگىلەردە،
دۇلدۇلۇم سەن ئوقتەك ئۇچۇپ
ھارمايدىغان.

شېئىرىم، شېئىرىم، سەن مېنىڭكى زۇلپىقارىم،
ۋەھشىي ياۋنىڭ يۈرگىنى تىلغايدىغان.
شېئىرىم، شېئىرىم، سەن ھەقىقەت مىزانى سەن،
ئاق - قارىنى ھۆكۈم بىلەن ئىلغايدىغان.

شېئىرىم، شېئىرىم، سەن يۈرگۈم تەرجىمانى،
پىكرىم - زىكرىم بولۇپ كۆكتە چاقنايدىغان.
يالماۋۇزلار چاۋىسىنى چىتقا يېيىپ،
تەھدىت بىلەن ئەلا - زارىغا باقمايدىغان.

شېئىرىم، شېئىرىم، سەن مېنىڭ جان يولدىشىم سەن،

شادلىقىمغا كۆڭلى ياشناپ يايرايدىغان .
شېئىرىم، شېئىرىم، مۇشكۇللەردە قولدىشىم سەن،
خىيىمخەتەر تەھلىكىدىن ئاسرايدىغان.

شېئىرىم، شېئىرىم، يالقۇنجىغان يالقۇنۇم سەن،
مۇزلىغاندا كۆكرىكىمنى قاقلايدىغان.
ھەقسىزلىقنى كۆيدۈرگۈچى بومبا بولۇپ،
ئادالەتنى كۆكرەك كېرىپ ياقلايدىغان.

شېئىرىم، شېئىرىم، سەن خەلقىمنىڭ چاكىرى سەن،
ئۈمىدىنى ئاق يۈز بىلەن ئاقلايدىغان.
سەن جەسۇر سەن ئەجدادلارنىڭ غايىسىنى،
يۈرىكىگە قاتتىق پۈكۈپ ساقلايدىغان.

تۆۋەندە كانادادىن ۋەكىل بولۇپ كەلگەن ياش، تالانتلىق شائىر تۇيغۇن ئابدۇۋەلى ئەپەندى ئوقۇغان شېئىردىن ھۆزۈر ئالايلى:

كۆزلىرىمدە مۆگدەيدۇ قۇياش

تۇيغۇن ئابدۇۋەلى

مەن شەھەرلىك ئاددىي بىر ئادەم ،
سەھرالىققا ئوخشايمەن بىراق.
يۈرىكىممۇ سوقىدۇ ھالسىز،
كۆزلىرىمدە مۆگدەيدۇ قۇياش.
كۈندۈزلىرى كۈلۈپ يۈرىمەن،
غېرىبلىقتا كېچىسى، ئەمما،
چانىقىمدىن قورقمايدۇ قۇياش .

كۆزلىرىمدە مۆگدەيدۇ قۇياش،
بولۇپ قالار يوللىرىم خىرە.

پۈتلىشىپ مەن ماڭالماي قالسام،
كۆرۈپ قېلىپ يىقىلغىنىمنى،
يۆلەپ قويار كىم كېلىپ مېنى؟
ئاشىقىدىن ئايرىلغان قىزنىڭ،
ياش لىقمۇ - لىق تولغان كۆزىدەك،
خىيالىممۇ قالسا مۈڭلىنىپ،
كىممۇ سۈرتۈپ قويار يېشىمنى،
رەستىدىكى سېمىز قاسساپنىڭ،

ئالدىدىكى باغلانغان قويدەك.
تېپچەكلىسە ئۈمىدلىرىممۇ،
كىممۇ بەزلەپ قويار قەلبىمنى؟
تەنھالىقتا كەتسەم ئېچىرقاپ،
ناتونۇش دوست بەرگەن ناننى يەپ،
پۈتۈپ قالسا ئاۋازىممۇ،
كىم ساداغا ئۈندەر تىلىمنى؟!
كىممۇ يوقلاپ كېلەرھەم مېنى؟
كۆزلىرىمدە مۆگدەيدۇ قۇياش.
تېمىم - تېمىم كۆز ياشلىرىمنى،
بۇلۇتلارغا سۈرتكۈزگەن ئىدى.
خىجىل بولۇپ كېتەر شەپەقمۇ،
تېمىم - تېمىم ھەسرەتلىرىمنى،
ئېلىپ كەتسە قۇياشقا قوشۇپ،
ئېلىپ كەتسە تەنھالىقىمنى،
زىمىستان تاغ چوققىسىدا،
چېچەك ئاچقان قار لەيلىسىدەك،
ئېچىلىپ كېتەر غەرب كۆڭلۈممۇ؟

ئارقىدىن ئەنگلىيىدىن كەلگەن ئەزىز ئەيسا ئەپەندى ئىنگلىزچە ۋە ئۇيغۇر تىللىرىدا يازغان ئىككى پارچە شېئىرىسىنى ئوقۇيدۇ. تۆۋەندە ئەزىز ئەيسا ئەپەندىنىڭ ئۇيغۇرچە يازغان بىر شېئىرىسىدىن تەڭ ھۇزۇرلىنايلى :

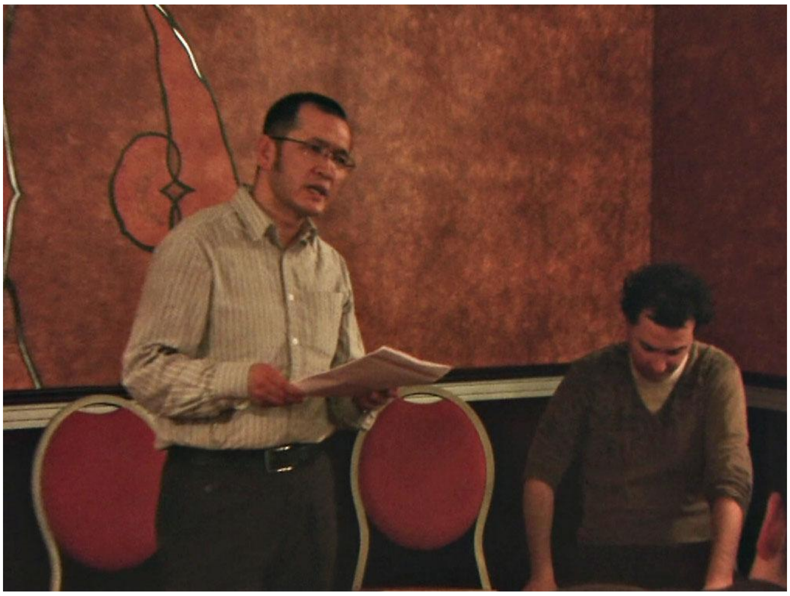

غۇرۇرۇمدا مۇرەسسەز داۋا

ئەزىز ئەيسا

ئۇيغۇرۇم-
ئىپتىخار مىللىتىم-
مېنىڭ غۇرۇرۇم ...

ئەقىدە - ئىمانىمىز بار،
ئىرادىمىز تامان يۈكسەك.
ھۆرلۈكىنىڭ-
ئۇيغۇرۇمنىڭ-
ۋەتەنگە ئۇ تەسەددۇق سۆيگۈ-
ئىپادىگە تىل پۈتمەس-
بۈيۈكلۈكى ھەتتا ئۇنىڭ-
خان تەڭرىدەك مۇقەددەس .

ئوڭۇم - چۈشۈمدە-
مەن ئويغاق.
ۋەتەنسىزلىك دەردى ماڭا تولغاق...
مەجنۇنلۇقتىن مەن دىدار يىراق-
بۇ كۈن ئەمەس بىزگە بىر تىلسىم-
كۆرۈنسىمۇ مەنزىلى ئۇزاق .

رەھىمسىز سەن ھەي دۇنيا-
ئۇيغۇرغا سەن بىۋاپا.
دۇنيارىمدا مىسلىسىز چۇقان.

ساڭا قارشى بۈيۈك ئىسيان-
دىلىم ...تىلىم...ۋۇجۇدۇمدا-
غۇرۇرۇمدا مۇرەسسىز داۋا ...

ئاتەشتۇر ۋەتەن سۆيگۈسى،
ياشىماق ۋەتەنسىز بىر كۈن-
زىندان زىيا قاراڭغۇ ئۇ تۈن-
دەردى دوزاختىن ئۆتەر مىڭ يامان.
مەن بەندە شۇنداق ۋۇجۇدۇم كۆيگەن-
پەرۋانەڭ بولۇپ ۋەتەننى سۆيگەن-
سىلىپ قويغىن بىر نۆۋەت پەقەت-
دەردىگە ئۇيغۇرنىڭ دۇنياۋى ئىنسان !!!

ياشا ئۇيغۇرۇم!
سەنلا مىنىڭ غۇرۇرۇم.
ئەجداد روھى ساڭا مەدەتكار.
"سادىر "نىڭ باتۇر سىيماسى-
"كۈرەشچان يىللار "مىراسى-
نوزۇگۇمنىڭ كەچمىشى...
"ياۋا كەپتەر "مارشى...
ئۈندەيدۇ ھامان...
ھامان سىنى كۈرەشكە داۋام.
ھەر تومۇردا ئاققىنى بىر قان-
ئاققۇسى ئەۋلاد روھىدا تامان .

ئۇيغۇرۇم-
ئىپتىخار مىللىتىم-
سەن مىنىڭ غۇرۇرۇم .

بۇ كۈنىدىكى ئۇيغۇرلار شائىرلىرى بىلەن بىلەن ھون شائىرلىرىنىڭ مۇشائىرە سورۇنى 2 سائەتتىن ئارتۇق داۋام قىلىپ قىزغىن كەيپىياتلار ئىچىدە ئاياغلاشتى .

بۇداپېشتتىكى ئەڭ ئاخىرقى بىر كۈن

خەلقئارا قەلەمكەشلەر ئۇيغۇر مەركىزىنىڭ 2- نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى كۈنلۈك پائالىيىتى 2- ئاينىڭ 23 - كۈنى بۇداپېشت پرىزىدېنت مېھمانخانىسى يىغىن زالىدا سائەت 9 دا باشلاندى .

خەلقئارا قەلەمكەشلەر ئۇيغۇر مەركىزىنىڭ رەئىسى قەيسەر ئابدۇرۇسۇل ئۆزھۇن ئەپەندى بۇ قېتىمقى قۇرۇلتاينىڭ ئاياغلىشىش خۇلاسە سۆزى قىلىپ بۇ 3 كۈندىن بۇيان داۋام قىلغان يىغىننىڭ كۆزلىگەن مەقسىتى تولۇق ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان بىر يىغىن بولغانلىقىنى بولۇپمۇ ئۇيغۇر ۋە ھون (ۋېنگرىيىلىك) يازغۇچىلارنىڭ ئۆز- ئارا ئۇچۇرۇشۇش ئارقىلىق مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇشى بولسا بىر تارىخىي ئەھمىيەتلىك ئىش بولغانلىقىنى ۋە شۇ ۋەجىدىن نىھايىتى يىراق يوللارنى بېسىپ ھەتتا قىتئەلەر ئاتلاپ ھەر قايسى دۆلەتلەردىن بۇ يىغىنغا كەلگەن بارلىق ۋەكىللەرگە ئۆزىنىڭ مىننەتدارلىقىنى بىلدۈردىغانلىغىنى ئىپادىلەپ ئۆتتى.

قەيسەر ئابدۇرۇسۇل ئۆزھۇن ئەپەندى سۆزىنىڭ ئاخىرىدا بۈگۈنكى ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر دۇچ كېلىۋاتقان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش بولۇپمۇ ۋەتەندىكى يېزىش ھوقۇقىدىن مەھرۇم بولۇۋاتقان ئۇيغۇر يازغۇچىلىرىنىڭ ھەق -ھوقۇقىنى قوغداش ئۈچۈن بىرلىكتە ھەرىكەت قىلىشقا دەۋەت قىلدى ۋە يىغىن ۋەكىللىرىنىڭ قايتىش سەپىرىنىڭ ئاق يول بولۇشىنى تىلەپ خوشلاشتى.

ۋە بۇ قاتاردا خەلقئارا قەلەمكەشلەر ئۇيغۇر مەركىزىنىڭ باش تەپتىشى ئابدۇرېشىت ھاجى كېرىمى، ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر باش كاتىپى خەمىت ھەمرايېۋ، ئەزالاردىن قازاقىستاندىن كەلگەن ۋەققاس ئەپەندى، ئابدۇغوپۇر قۇتلۇق ئەپەندى، خالىلوۋ ئەلشىر ئەپەندى، قىرغىزىستاندىن تۇرسۇن ئىسلام ئەپەندى، ئاۋستىرالىيىدىن كەلگەن سۈيۈنگۈل خانىم قاتارلىق يىغىن ئىشتىراكچىلىرى يىغىن توغرىسىدا ئۆز تەسىراتلىرىنى بايا قىلىپ، يىغىن ئەھلى بىلەن دىدارلاشتى.

ۋەتەنسىزلىك قىسمەتلىرىدىن دۇنيانىڭ ھەر جايلىرىغا تارقىلىپ ياشاۋاتقان ئۇيغۇر يازارلىرىنىڭ بىر يەرگە جەم بولۇپ ئۆز- ئارا سۆھبەتلەردە بولۇشى، ئوز -ئارا كۆڭۈل بولىدىغان مەسىلىلەر ئۈستىدە مۇھاكىمىلەر ئېلىپ بېرىشى بولۇپمۇ ئوز ۋەتىنىنى

چوڭقۇر سىڭىنىش ئوتلىرى ئىچىدە ئۆز مۇھەببەتلىرىنى ئىزھار قىلىشىپ ئۆتكەن بۇ بىر قانچە كۈنلۈك ھايات ئەمدى مانا ئاخىرلىشىش دەقىقىلىرىدە تۇرماقتا .

ئايرىلىش يەنە ئايرىلىش ۋە يات ئەللەرنى ۋاقىتلىق پاناھلىق قىلىپ ياشاش ئەلۋەتتە ۋەتەن سۆيەرھەرقانداق بىر ئۇيغۇرنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلماي قالمايدۇ ...يىغىن ئىشتىراكچىلىرىدىن پېشقەدەم يازغۇچىلار ئۆز سۆزلىرىنى توگىتىپ سەھنىدىن ئايرىلغاندا كۆزلىرىدىن ئىختىيارسىز ئاققان ئايرىلىش ياشلىرىنى يوشۇرۇپ قالالمىدى ... بۇ يىغىندا ناھايىتىمۇ ئەھمىيەتلىك بولغان بىر ئىش كوپ ساندىكى ياشىنىپ قالغان ئۇيغۇر يازغۇچىلىرى بىلەن ئاساسلىق غەرب ئەللىرىدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇر ياش يازارلىرىنىڭ ئۇچرىشىشى بولۇپ، مۇنداق بىر تارىخىي ئۇچرىشىش سىزگە ئاتىنىڭ ئۆز كەسپىنى ۋە ھاياتىدىن چالا قىلىپ قالغان توگىتەلمىگەن ئىشلىرىنى ۋەسىيەت قىلىپ بالىلىرىغا قالدۇرۇۋاتقان ئەينەن بىر كۆرۈنۈشنى ئەسلىتىدىغانلىقى تەبىئىي ئەمما بۇ ئۇيغۇرنىڭ بۈگۈنكى رېئاللىقى .بىر مىللەتنىڭ ئۆز مىللىي خۇسۇسىيەتلىرىنى ساقلاپ قېلىشى ئۇچۈن ئەجدادلار ئىزىنى ياشلارنىڭ بېسىشى ۋە قىلىپ توگىتەلمىگەن ئىشلىرىغا ۋارىسلىق قىلىپ ئادا قىلىشى بىر مەجبۇرىيەتتۇر ۋە شۇنداق بولغاندىلا

مىللەت مىللەت بولۇپ ياشنايدۇ ۋە مىللەت يىلتىزى كېيىنكى ئەۋلادلارغىچە داۋام قىلىدۇ.

بۇ ئەسىرنىڭ كىرىشى بىلەن ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ كۆپ ساھەلىرى مەيلى سىياسەتچىللىرى، يازغۇچىلىرى بولسۇن، ئالىملىرى، تىجارەتچىلىرى ياكى سەنئەتكارلىرى بولسۇن ھەممە ساھەلىرى دىگەندەك مانا مۇشۇنداق بىر تارىخىي ھەل قىلغۇچىلىق ئۆتكەلدە تۇرماقتا .

بۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن ۋېنگرىيىلىك elizabeth خانىم يېتەكچىلىكىدىكى خەلقئارا قەلەمكەشلەر ۋېنگر مەركىزىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن بارلىق يىغىن قاتناشقۇچىلىرىغا دوناي دەرياسى ۋە بۇداپېشت شەھىرىنىڭ تارىخىي ئىزلىرىنى زىيارەت قىلدۇردى.

دوناي دەرياسى بويىغا زىيارەت

بىز بارلىق يىغىن ئىشتىراكچىلىرى دەسلەپتە ۋېنگىرىيە پايتەختى بۇداپېشتنىڭ مەركىزىگە جايلاشقان ۋېنگىرىيە قەھرىمانلار مۇنارىنى زىيارەت قىلدۇق. بۇ قەھرىمانلار ئابىدىلىرى تارىختا تۇنجى قېتىم ھونلارھازىرقى ۋېنگىرىيە تۇپرىقىغا قەدەم باسقان 7 قەبىلە باشلىقىنىڭ ۋە 14 پادىشاھىنىڭ ھەيكىلىنى قاتۇرغان بولۇپ بۇ 7 قەبىلە باشلىقى ئۆزىنىڭ يەرلىك ئاھالىسى بىلەن بۇھون تۇپرىقىغا كىرىپ، ئۆز ئالدىغا يۇرت سوراپ ياشىغان ئىكەن. كېيىن دۆلەت بىرلىككە كېلىپ، ھون زېمىنىنى مەشھۇر 14 پادىشاھ سورىغان ئىكەن. "قىزىقارلىق يېرى، ھازىر ۋېنگىرىيەدىكى ھەر ئۈچ ئەرنىڭ ئىككىسىنىڭ ئىسمى "ئاتىللا" ئىكەن. ۋېنگرلارنىڭ ئەتراپىتىكى دۆلەتلەر بىلەن مۇناسىۋىتى دېگەندەك ياخشى بولمىغاچ ۋە قوشنا دۆلەتلەر بىلەن چېگرا ماجىرالىرى بولغاچ، ئۆز دۆلىتىنىڭ بىرلىكىنى، مەۋجۇتلۇقىنى كۈچلۈك ھون روھى ۋە ئىتتىپاقلىق بىلەن قوغداپ ياشايدىكەن".[7]

http://www.uyghurpen.org/uy/uzulmes_tarixiy_rishte_ar.pdf

بۇداپېشت شەھىرى دوناي دەرياسىنى چېگرا قىلغان ھالدا پەس ۋە بۇدا دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدىكەن. بۇ ئىككى شەھەرنىڭ قوشۇلغان ئىسمى ھازىرقى بۇداپېشت شەھىرىنى شەكىللەندۇرگەن ئەمما تارىختا بىر بۇ ئىككى شەھەر نەچچە يۈز يىللار سىياسىي جەھەتلەردىن بىر- بىرىدىن ئايرىلىپ تۇرغان.

بىز بۇداپېشت قەھرىمانلار مۇنارىنى زىيارەت قىلىپ تۈگەتكەندىن كېيىن ۋېنگرىيىلىك يولباشچىمىز elizabeth خانىم يېتەكچىلىكىدە دوناي دەرياسى بويىنى بويلاپ بۇدا شەھىرى تەرەپكە قاراپ ماڭدۇق ۋە نەھايىتىمۇ ھەيۋەتلىك سېلىنغان دوناي دەرياسىنىڭ كۆۋرۈكى ئارقىلىق دۇنياغا داڭلىق دوناي دەرياسىنى كېسىپ ئۆتۈپ بۇدا شەھىرىگە جايلاشقان پادىشاھ سارىيىنى زىيارەت قىلدۇق.

گەرچە بۇ كۈنى ھاۋا شۇنچە سوغۇق بولغان بولسىمۇ ئەمما ئارىمىزدىكى يېشى چوڭ مويسىپىت ئاكا -ھەدىللىرىمىز نەھايىتى روھلۇق كەيپىياتلىرى بىلەن بۇ زىيارەت سەپىرىمىزگە تېخىمۇ كوپ ئىلھاملار بېغىشلىدى. ئۇلار ئۆزلىرى ۋېنگرىيە ۋە بۇداپېشت توغرىسىدا كىتابلاردا ئوقۇغان بىلىملىرىنى بىزگە ئايىماي ئېيتىپ بەردى.

يولدا بىز ئۆز- ئارا بۇداپېشت شەھەر تارىخى توغرىسىدا كەڭ كۇشادە پاراڭلار قىلىشتۇق . مەن يول باشلىغۇچىمىز elizabeth خانىمدىن ئىنگلىزچە مۇنداق بىر سوئالنى سورۇدۇم: ”مەن ۋېنگرىيىنىڭ 15- ئەسىرلەردە ئوسمان ئىمپېرىيىسىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدا بولغانلىقىنى كىتابلاردىن ئوقۇغان ئىدىم، سىز ئېيتىپ بېرسىڭىز، شۇ چاغدا ئوسمان ئىمپېرىيىسى بۇداپېشت شەھىرىنى قانداق بويسۇندۇرغان؟ ئوسمان ئىمپېرىيىسى ئەسكەرلىرى بىلەن ھونلار ئوتتۇرىسىدا ئۇرۇشلار بولغانمۇ؟“ دەپ سورىغان سوئالىمغا مۇنداق جاۋاب بەردى: ”ئۇ چاغدا

بەك ۋەھشىي ئۇرۇش بولغان. بىزھونلار تەقۋادار خرىستىئانلار، ئوسمانلى تۈركلىرى بولسا ئىسلام بايرىقى ئاستىدا بىرگەھۇجۇم قىلغان .ئۇرۇش نەچچە ئون - يىگىرمە يىللاپ داۋام قىلغان .ئەڭ ئاخىردا بىز ئوسمان ئىمپېرىيىسىنى ۋېنگرىيىدىن قوغلاپ چىقاردۇق ئەمما بۇنىڭغا ئاز بولغاندا 150 يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت كەتكەن ۋە نەچچە يۈزمىڭلىغان ئىنسانلارھاياتىدىن ئايرىلغان..."

elizabeth خانىم ماڭا چۈشەندۇرۇپ: "بىزھونلار گەرچە تارىختا ئاتىللا باشچىلىقىدا نىھايىتى كۈچلۈك ياۋروپاھون ئىمپېرىيىسىنى قۇرۇپ ئالەمشۇمۇل تارىخلارنى قالدۇرغان خەلق بولساقمۇ بىر يەنە ئۆز نۆۋىتىدە ياۋروپادا ئەڭ كوپ بەدەل تۆلىگەن خەلقمىز. بۈگۈنكى مۇستەقىل ۋېنگرىيە دۆلىتىنىمۇ قولدىن بېرىپ قويغىلى تاسلا قالدۇق. موڭغۇللار بىرگەھۇجۇم قىلغاندا بىز ئۇلارغا قارشى قاتتىق جەڭ قىلغان، ئاخىردا موڭغۇللار بىلەن بولغان ئۇرۇشتا پۈتۈن ھونلار ئاھالىسىنىڭ تەڭ يېرىمى دىگەندەك ھالاك بولغان. دۇنيادا بىزھونلارغاھۇجۇم قىلمىغان كۈچلەر يوق دىيەرلىك 2- قېتىملىق دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ ئاخىرىدا گىتلېر گېرمانىيىسىنىڭ بومباردىمان قىلىپ ۋېنگرىيىنى تولۇق ئىشغال قىلغىنىدىن تارتىپ ئامېرىكا ۋە ئەنگلىيىنىڭھاۋاھۇجۇملىرىدىن تاكى ستالىن قىزىل ئارمىيىسىنىڭ ئىشغالىيىتىگىچە ...

بىز ۋېنگرىيىلىكلەر ئۇرۇشقا كانىيىمىزغىچە تويغان خەلق .باشقىلار بىزنى بوزەك قىلىمىز، زېمىنىمىزنى ئىشغال قىلىمىز دەيدۇ ئەمما بىزدە قېنىمىزغا سىڭگەن ئاتىللانىڭ روھى ھازىرمۇ بار .بىز باش ئەگمەيمىز .بىز ۋېنگرىيىلىكلەر يېقىنقى يىللاردا ئاخىرى سوۋېت ئىشغالىيىتىدىن ئازاد بولۇپ ئەركىن ۋە مۇستەقىل ۋېنگرىيە دۆلىتىدە ياشاۋاتقىنىمىزغا پەقەت 20 نەچچە يىللا بولدى ... "

ئۇيغۇرنىڭ تارىخىي ئەجدادى ھون باتۇرى ئاتىللانىڭ ئاتلىرى كېچىپ ئۆتكەن تارىخنىڭ يەككە شاھىتى بولغان ئەزىم دوناي دەرياسى بويىدا Elizabeth خانىمنىڭ بۇ بايانلىرىنى ئاڭلاپ تۇگىتىپ بولالمايلا ۋۇجۇدۇمنى بىر خىل ئاچچىق سۆكۈت، ئۆزھالىمغا ئۆكۈنۈش تۇيغۇلىرى چىرمىۋالدى...

ئۆزۈمنى دۇنيادىكى ئەڭ مەشھۇر باتۇرلۇق ھەققىدە يېزىلغانھېچ بىر ئىنسان ئوقۇپ باقمىغان كىتابتىن دەرس ئالغاندەك بولدۇم ... راست دەيدۇ، بۇ خانىمنىڭ ئېيتقانلىرى توغرا، بۇ ھونلارنىڭ ئۆتكەنكى كەچمىشى ۋە بۈگۈنكى ھاياتى.

تارىخ يارىتالمىغان مىللەتنىڭ ئەتىسى بولمايدۇ، ئەتىسى بولمىغان مىللەتنىڭ كېلەچەكنى تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن ئەمەس

ئېگىزلىككە
جايلاشقان بۇدا
پادىشاھلىق
سارىيىنىڭ
قەلئەلىرى
كۆزنەكلىرىدىن كۆزۈم
خۇددى ئۆيگە
ئېسىلغان ئەڭ
ئېسىل مەنزىرىلىك
رەسىملەردىنمۇ گۈزەل
كۆرۈنۈۋاتقان
ياۋروپانىڭ ئوتتۇرا
ئەسىردىكى ئەڭ گۈزەل
بىناكارلىقىنىڭ
جەۋھەرلىرى مۇجەسسەملەنگەن دوناي دەرياسىنىڭ ئىككى ياقىسىدىكى ھونلار پۈتكۈل تارىخىدا بەرپا قىلغان شەھەر مەدەنىيىتىنىڭ نامايەندىسى بولغان بۇ گۈزەل شەھەرگە تىكىلمەكتە ئەمما ئەقىل كۆزۈم تارىم دەرياسىنىڭ قىرغاقلىرىدا توپا رەڭ كۆرۈنىدىغان، مۇكچەيگەن پاكار كېسەك ئۆيلەرگە، توپ - چاڭ كوتۇرلۇپ تۇرىدىغان تار چىغىر يوللارغا ۋە ئۇ ئۆيلەردە ياشايدىغان تەقۋادار، ئاقكۆڭۈل، مۆمىن ئۇيغۇرۇمنىڭ ئىپتىدائىي مەھەللىرىگە قادالماقتا... بۇ دەقىقىلەردە يۈرىكىمدە پەيدا بولغان نادامەتلىك پىغانلار ۋۇجۇدۇمنى تىلغىماقتا... قىياسىمچە مېنىڭدە پەيدا بولغان مۇنداق تۇيغۇلار بەلكىم سىزدىمۇ پەيدا بولۇشى مۇمكىن چۈنكى تارىختىكى ھون بوۋىمىزنىڭ بۈگۈنكى ئەجدادلىرى بىز ئۇيغۇرلارغا بۇ دۇنيادا قانداق قىلغاندا ۋە قانداق بەدەللەرنى تۆلىگەندە بىر مۇستەقىل ۋەتەندە ئىززەت -ھۆرمەت بىلەن ياشىغىلى بولىدىغانلىقىدىن ئىبارەت بىر قىممەتلىك تەلىماتنى سۆزلەپ بەرمەكتە...

بىز قىزغىن پاراڭلار ئىچىدە ساياھىتىمىزنى كەچ سائەت 5 لەردە ئاياغلاشتۇرۇپ ھەممىمىز ئايرىم - ئايرىم بىر قانچە تاكسىغا بولۇنۇپ ۋېنگرىيىلىك ئاتاقلىق شائىر alexander نىڭ تەكلىپىگە بىنائەن ئۇنىڭ ئۆيىدە زىياپەتتە بولۇشقا يۈرۈپ كەتتۇق .

شائىر alexander نىڭ ئويى نىھايىتى چوڭ بولۇپ ئاز دېگەندىمۇ 30 نەچچە ئۇيغۇرنى ۋە 10 نەچچە ھون دوستلىرىمىزنى كەڭ كۇشادە كۇتۇۋالدى. بىز ئايرىم خانە ئۆيدە ياشلار بىر يەرگە جەم بولۇپ ھون ياشلىرى ئېلىپ كەلگەن چالغۇ ئەسۋابلار بىلەن لوندون ئۇيغۇر

ئانسامبىلىنىڭ ناخشىچىسى رەھىمە خانىم باشچىلىقىداھون ۋە ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرىغا جور بولۇپ كەيپىياتىمىزنى يۇقىرى كۆتۈرسەك، چوڭلار مېھمانخانا ئوينىڭ يەنە بىر تەرىپىدە بىر دەستىخانغا جەم بولۇپ جاھاننىڭ ئۆتكەن - كەچكەن پاراڭلىرىنى قىلىشىپ مۇڭدىشىشنى باشلىۋەتتى.

سالىبىخان alexander نىڭ تەكلىپى بويىچە بىز كەچ سائەت 9 لاردا ۋېنگىرىيە خەلق ئۇسۇلىنى كۆرۈش ئۈچۈن بىر قىسىم ياشلار بىر ئاممىۋى تياتىرخانىغا باردۇق. ئۇ يەردە ھون ياشلىرى بىلەن بىرگەھون خەلق ئۇسۇلىنى قولنى - قولغا تۇتۇشۇپ، پىرقىرىشىپ ئۇسۇل ئوينىدۇق...

خۇلاسە

شۇنداق، بۇ قېتىمقى ئۇيغۇر-ھون قەلەمكەشلىرىنىڭ ئۇچرىشىشى بولغان 2-قېتىملىق خەلقئارا قەلەمكەشلەر ئۇيغۇر مەركىزىنىڭ قۇرۇلتىيى‹ھەر- بىرىيغىن ئىشتىراكچىلىرىنىڭ قەلبىدە مەڭگۈ ئۇنتۇلغۇسىز ئەسلىمىلەرنى قالدۇردى چۈنكى بۇ ئاددىي بىر ئۇچرىشىش بولماستىن بەلكى ئۇيغۇر- ھوندىن ئىبارەت بۇ بىر- بىرىدىن ئايرىلغان قېرىنداشلارنىڭ 1500يىلدىن كېيىنكى دىدار كورۇشىشلىرى ئىدى ! شۇڭا بۇ تەبىئىيكى تارىخقا سىياسىي ئۇچمەيدىغان بىر بەت بولۇپ يېزىلغۇسى ھون ۋە ئۇيغۇرلارنىڭ قېرىنداشلىق - دوستلۇق رىشتىسى يېڭى بىر دەۋردە يېڭى بىر سەۋىيىدە مەڭگۈ ئۈزۈلمەي راۋاج تاپقۇسى!

.

خەلقئارا قەلەمكەشلەر ۋېنگرىيە مەركىزىنىڭ رەئىسى zoltán sumonyi دېگەندەك **”بىز ئەمدى تارىمغا قاراپ كارۋان تارتىمىز“**

دېمەك بىزھەممىمىزنىڭ شۇنىڭغا ئىشەنچىمىز كامىلكى بۈنىڭدىن كېيىن دوناي ۋە تارىم دەريالىرى ئارىسىدىكى كارۋانلار مەڭگە ئۈزۈلمەي قاتنايدۇ!

ھون - ئۇيغۇر قېرىنداش مىللەتلىرىنىڭ دوستلۇق رىشتىسى مەڭگۈ ئۈزۈلمەيدۇ!

ئەڭ ئاخىردا پۈتۈن يىغىن ئىشتىراكچىلىرى نامىدىن بۇ قېتىمقى ھون - ئۇيغۇر قەلەمكەشلىرىنىڭ تارىخىي ئۇچۇرۇشىنى يەنى 2-نۆۋەتلىك ئۇيغۇر قەلەمكەشلەر قۇرۇلتىيىنىڭ پائالىيەتلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇشقا ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتلەردىن يېقىندىن ياردەمدە بولغان ۋېنگرىيە مەدەنىيەت مىنىستىرلىكىگە، ۋېنگرىيە دۆلەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتىگە ۋە خەلقئارا قەلەمكەشلەر جەمئىيىتى ۋېنگرىيە مەركىزىگە ۋە شۇنداقلا بۇ پائالىيەتنىڭ ساھىبخانى بولغان خەلقئارا قەلەمكەشلەر جەمئىيىتى ئۇيغۇر مەركىزىنىڭ بارلىق پىداكارلىرىغا ئالاھىدە مىننەتدارلىق بىلدۈرىمىز!

مۆھتەرەم ئوقۇرمەنلەر، مەن بۇ يازمامنى ئاخىرلاشتۇرۇشتىن بۇرۇن ئۆزەمنىڭ بۇداپېشتتىكى بىر قانچە كۈنلۈك سەپەر داۋامىداھېس قىلغانلىرىمنى تۆۋەندىكىدەك شېئىرىي سۆزلەر ئارقىلىق سىزلەر بىلەن ئورتاقلىشىشنى ئارزۇ قىلدىم :

گۈڭگا چۇشىنىڭ بايانى

بوۋام قىسسىسى-
چۇشۇمدەك ئايان...
گۈڭگا چۇشلەر ئىچىدە بايان:

"ھون - ئۇيغۇر
بىزھەممىمىز ئون ئۇيغۇر
بىر قۇۋۋەم بىز كېچەلمەيدىغان...
ۋاقىت بىزنى 15 ئەسىر-
ئارىلىق بىز قىتئەلەر-
توسۇپمۇ ئايرىيالمايدىغان".

بۈگۈن-
ياڭرايدۇ ئۇيغۇر ئاۋازى-
دوناي دەرياسى بويىدا-
بۇداپېشتتا-
ھون-ئۇيغۇر دوستلۇق ساداسى-
ئۇيغۇرنىڭ ئەرك يولىدا!

بىز ئوغۇز نەسلى-
كۆك بورىنىڭ ئىزىدىن كەچكەن...
ئالتايدا يىلتىزىمىز-
تەكلىماكانغا كۆمۈلگەن.

بىز تەبىئىي تەبئەت ئوغلى-
چېچىلغان رىزقىمىز پۇتكۇل تارىمغا.
يانغان ھاياتنىڭ مەشئەللىرى-
ئورخۇن ۋە يېنىسەي بويلىرىدا.
تىلسىمات ئاتا سۆزى تاشقا پۇتۇلگەن.
كەلگەندە قىسمەت ئايرىلىش پەيتى-
سەپ تارتقان كارۋان تارىمدىن باشلاپ-

ھىجران-
ياش بولۇپ بايقالغىچە تۆكۈلگەن.

ھون بوۋامنىڭ قىسسەسى-
باتۇر تەڭرىقۇت سىيماسى-
بالىلىقىمنىڭ ئىزناسى...
ئۇ ئىدى ئۇزاق كەچمىش بىر زامان:

زەپەر قوشقان
غالىپ ئۇ يىللار-
ھون بوۋامنىڭ قىلىچ-قالقىنى،
جەڭگاھ تۈمەن باتۇر لەشكىرى.
ئەلنى ياۋدىن قۇتقۇزغان.
ياۋنى يەرگە ياتقۇزغان.
قورقۇش سېلىپ خىتايغا-
سەددىچىنىنى سوققۇزغان...

بالىلىقىمدىن كەچكەن چېغىم-
سۈت ئۇيقۇدىن مەن ئويغىنىپ-
كېتىپ قاپتۇ ھون بوۋام ئۇزاق سەپەرگە-
مېنى ئۆيدە يالغۇز قالدۇرۇپ.
ئاتىللا ئۇ باتۇر-
ئوغلىنى ئاتقا مىندۈرۈپ...

ئايرىلىشتىن-
تارىم زارلىدى،
يىنىسەي تولغاندى،
ئېرتىش ئىرغاندى...
تەڭرىتاغ ئاق باش ئانا كۆڭلى بۇزۇلۇپ...

ئون ئۇيغۇرنىڭ ھىجرانىغا-
توققۇز ئۇيغۇرنى يوللىدى...
سىڭىپ كەتتى ھەسرەتلىك يىشىم-
تەكلىماكاندا يەنە قۇم بولۇپ...

بوۋامسىز ئۆتمەي نەچچە كۈن...
تولۇن ئاي كۆكتە پارلىغان بىر تۈن
يوقاتتىم ئۆزۈمنى يەنە بىر رەت-
ئالتە ئاينىڭ ئالتۇن تېغىدا.
ئاشلىقنىڭ سەۋدا بېغىدا-
سۆيگۈنۈمگە بىر نىجات ئىزدەپ...

يولۇمدىن ھېچ يانمىدىم پەقەت-
يات ئەلنىڭ ياۋۇزلىرىدىن.
ئاتالدىم مەن" ئوغۇز-"
"ئۆز ئېلىڭنى ياۋدىن قۇتقۇز"!
كەلگەندە ئېلىم بېشىغا كۈلپەت...

يەنە چۈشۈمدەك ئايان...
گۈڭگا چۈشلەر ئىچىدە بايان:

ئالتايدا تەڭرى ئانا-
ھون بوۋام ئورنىدا ئويناتقان-
ئەركىلىتىپ بالام دەپ-
كەڭ كۆكسىدە يايلاتقان.
كۆك بۆرىگە ئاشىق قىلىپ-
ئوغۇزخاننى ياراتقان...

ئەلنىڭ ئوغلى ئوغۇزخان-
ئون ئۇيغۇرغا-
توققۇز ئۇيغۇرغا-
ئورخۇندا ئۇ قاغان-
ھون بوۋىسىنى ئىزدەپ-
يېنىسەي بويىنى بويلاپ-
تەڭرىتېغىدا تايلاپ.
ئورالغىچە ئۇزىغان...
دونايغىچە تۇزۇغان...

ئۆتمۈش-
ئۆكۈنۈش؟
بۈگۈننىڭ يول خېتى...
بىر ئەلنىڭ بىر كۈنى-
تارىخنىڭ پۈتۈك بىر بېتى.
ئەمما-
1500 يىللىق ھىجران...
هون-ئۇيغۇر ئايرىلىشى...
تەڭرىنىڭ بىزگە قىلغان-
ھەسرەتلىك سوۋغىتى!

ئەيىۋھەنناس!!!
تارىختىن پۈتۈلگەن بۇ ئەلنى بۈگۈن-
ئۇيغۇرنى-
دۇنيا ئاڭلىماس!
ئوز ئېلىڭدە ياۋغا يەكسان-
چاقى تارىخنىڭ چوگلىگەچ تەتۈر!

ئوغۇز بوۋام ئاچچىق بىلەن-
ئاتىللاھون باتۇرھەم دەيدۇ:
"قىسمىتىڭ گۈڭگا ئۇيغۇرۇم-
ئېسىڭدە يا يوقمۇ ئۆلۈم!
قۇتقۇز ئەمدى ئۆزۈڭنى-
قىلىپ ۋىجدانىڭغا خىتاب-
كۈرەشكە سەن دەستۇر"!!!

ئەزىز ئەيسا

2011-يىلى فېۋرال-مارت. بۇداپېشت - لوندون

پايدىلانغان مەنبەلەر

1 "ئۇيغۇرلار"- تۇرغۇن ئالماس. 89-بەتلەر. 1989- يىلى. شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

2 (Treaty of Verdun) ۋەردۇن شەرتنامىسى: http://en.wikipedia.org/wiki/Treaty_of_Verdun

3 ۋېنگرىيەنىڭ خەرىتىسى: http://www.worldatlas.com/webimage/countrys/europe/hu.htm

4 خەلقئارا قەلەمكەشلەر ئۇيغۇر مەركىزىنىڭ 2-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى ۋېنگرىيىنىڭ پايتەختى بۇداپېشتتا ئېچىلدى. ئابدۇرېشىت ھاجى كېرىمى خەۋىرى:

http://www.uyghurpen.org/uy-event-id3.html

http://www.uyghurpen.org/event-id4.html

5 شائىر ئابدۇغوپۇر قۇتلۇق ئەپەندىنىڭ "دوناي دەرياسى بويىدا" ناملىق بۇ شېئىرىسى ئىنگىلىزتىلىغا تەرجىمە قىلىندى. شېئىرنى تۆۋەندىكى ئۇلىنىشتىن كۆرۈڭ:
http://www.uyghurpen.org/On_the_bank_of_the_Danube_River.html

6 لوندون ئۇيغۇر ئانسامبىلى تورېبكىتى : http://www.uyghurensemble.co.uk

7 بۇداپېشتتىكى قەھرىمانلار مۇنارى : http://www.wetinim.org/forum/viewthread.php?tid=10882

ئەسكەرتىش:

مەزكۇر ماقالىنىڭ نەشر ھوقۇقى قوغدىلىدۇ. ئاپتورنىڭ ئەمگىكىگە ھۆرمەت قىلىڭ!
بۇ ماقالىنى خەلقئارا قەلەمكەشلەر جەمئىيىتى ئۇيغۇر مەركىزى ۋە لوندون ئۇيغۇر ئانسامبىلىنىڭ تورېبكەتلىرىدىن كۆرەلەيسىز.
ئەگەر كۆچۈرۈپ باشقا تورېبكەتلەردە ئىشلەتسىڭىز ماقالە ئاپتورىنى ۋە كېلىش مەنبەسىنى تولۇق ئەسكەرتىڭ.

http://www.uyghurpen.org/uy/uzulmes_tarixiy_rishte.html
http://www.uyghurpen.org/uy/uzulmes_tarixiy_rishte_ar.pdf
http://www.uyghurensemble.co.uk/en-html/uzulmes_tarixiy_rishte.html
http://www.uyghurensemble.co.uk/en-html/uzulmes_tarixiy_rishte_ar.pdf